

Wat is nodig om mensen in armoede in Gent naar de groenpolen te leiden en wat zijn de voordelen ervan.

Zet Stad Gent in op het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen ?

Academiejaar: 2015 – 2016

Bachelorproef voorgedragen door:

[Sarah De Beule]

tot het behalen van het diploma
Sociaal werk, [Sociaal-Cultureel Werk];waarvoor de graad van
bachelor in het sociaal werk wordt verleend

Voorwoord

Tijdens mijn onderzoek merkte ik dat de natuur vele voordelen kan bieden voor mensen in armoede. Ik wou dit eindwerk dan ook eerder als een project beschouwen dan als enkel een literatuurstudie. Ik trachtte tijdens het schrijven van mijn bachelorproef ook iets op gang te brengen in Gent zodat na mij, iemand anders met dit eindwerk verder aan de slag kan gaan. Het theoretische luik van dit project was echter minder evident. Het kostte mij veel moeite om structuur te krijgen in mijn gedachtegang. Zonder de hulp van mijn omgeving was ik hier niet in geslaagd. Zij gaven mij de moed om door te werken zodat ik dit op tijd gerealiseerd heb.

Bij deze wil ik graag Inge De Cleyn bedanken om mij te helpen, mijn ideeën gestructureerd op papier te krijgen. Daarnaast bedank ik ook mijn ouders, Martine Vandewiele en Johan De Beule, om mij te steunen doorheen mijn studie en mij de kans te geven deze studie te volbrengen. Als laatste bedank ik de Gentse Stadsdiensten, namelijk de medewerkers OCMW en de Groendienst, om tijd te maken voor mijn bachelorproef. Dankzij het engagement van deze diensten kunnen we samen iets verwezenlijken voor mensen in armoede en breiden we de visie op kansarmoede weer een stukje uit.

Sarah De Beule

Gent, 23 mei 2016

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Natuur in en rond de stad	7
1.1 Het belang van voldoende groen in en rond een stad.....	7
1.2 Natuur in Vlaanderen.....	7
1.2.1 Ruimtelijke ordening.....	7
1.2.2 Europese wetgevingen rond natuurgebieden.....	8
1.3 Natuur in Gent.....	9
1.3.1 Groenbeleid Gent.....	9
1.3.2 De groenpolen.....	9
1.3.3 Communicatie van de Groendienst.....	11
1.4 Besluit.....	12
Hoofdstuk 2: Kansarmoede	13
2.1 Theoretische achtergrond.....	13
2.1.1 Recht op een menswaardig leven.....	13
2.1.2 Kansarmoede.....	13
2.1.3 Situatie België.....	14
2.2 Armoede in Gent.....	14
2.2.1 Hoe staan Gentenaars tegenover de leefbaarheid van hun stad?.....	14
2.2.2 Leefmilieu / woonomgeving.....	16
2.2.3 Huisvesting.....	16
2.2.4 Gezondheidsproblemen.....	17
2.2.5 Sociale isolatie.....	17
2.3 Ambities voor verbetering.....	18
2.3.1 Lokaal armoedebeleid Gent.....	18
2.3.2 Stadsvernieuwingsproject Gent.....	20
2.4 Besluit.....	21
Hoofdstuk 3: Invloed van groen op het welzijn van mensen die in armoede leven	22
3.1 De mogelijke positieve effecten van groen op een aantal aspecten van armoede.....	22
3.1.1 Groen reduceert ziekten.....	22
3.1.2 Groen reduceert stress.....	23
3.1.3 Groen zet aan tot bewegen.....	23
3.1.4 Groen zet aan tot sociale interactie.....	23
3.2 Verder uitwerken theoretisch kader.....	24
3.3 Drempels bij mensen in armoede.....	24
3.3.1 Pijnpunten.....	25
3.3.2 Steunpunt Vakantieparticipatie.....	25
3.3.3 'Uit voor een prikje'.....	26
3.4 Het gebrek aan groen of begeleiding naar groen als vorm van sociale uitsluiting.....	26
3.5 Besluit.....	27
Hoofdstuk 4: Handvaten voor de Groendienst en het OCMW	28
4.1 Doelgroep gericht communiceren rond het aanbod.....	28
4.2 Drempels wegwerken.....	29
4.3 De integratie van het aspect 'groen' in de levensdomeinen.....	30
4.3.1 Inspelen op nieuwe ontwikkelingen en noden.....	30
4.3.2 Levensdomein 'sociale relatie en vrije tijd'.....	30

4.3.3 Levensdomein 'gezondheid'	31
4.4 Aanvragen subsidies.....	31
4.4.1 Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkelingen (EFRO).....	32
4.4.2 Stedenfonds	33
4.4.3 Innovatie stadsprojecten	33
4.4.4 Koning Boudewijnstichting.....	33
4.5 De mogelijke opvolging van deze bachelorproef.....	34
Hoofdstuk 5: Conclusies	35
Referentielijst.....	37
Bijlage	42
Bijlage 1: Deelgebieden leefbaarheidsmonitor Gent.....	42
Bijlage 2: Recreatieve groenstructuur Gent.....	43
Bijlage 3: Wandeling met het buurtcentrum in de Gentbrugse Meersen	44

Inleiding

Mijn stageplaats, het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), is een overheidsdienst met een ruim aanbod aan natuurgebieden. Dit agentschap staat in voor het beleid, het duurzaam beheren en het versterken van natuur. Samen met verscheidene partners creëert het agentschap een groter draagvlak voor natuur en zet hierbij vooral in op recreatief medegebruik. (Agentschap voor Natuur en Bos, z.j.) De gebieden dienen dus ook voor ontspanning en vrijetijdsbestedingen.

Het ANB heeft een literatuurstudie laten uitvoeren over de voordelen van groen in de stad en hoeveel groen mensen nodig hebben. (Aertsens et al., 2012) Vanuit dit onderzoek werden er vier groene gebieden gecreëerd rondom Gent, namelijk de groenpolen. De bedoeling van deze groenpolen is dat elke Gentenaar op maximaal vijf kilometer van een groen gebied verwijderd is.

Het is echter aan de steden en gemeenten waarin deze groene gebieden zich bevinden om dit aanbod te vertalen naar alle lagen van de bevolking. De steden en gemeenten zijn namelijk het eerstelijnsbestuur dat het dichtst bij de burger staat. (Van Bouchaute, Timbremont, & Pruyt, 2013) Mensen in armoede wonen vaak in dichtbebouwde wijken met weinig groen. Kennen zij deze groenpolen? Geraken zij tot de groenpolen of ervaren zij drempels om die te bereiken? Is er een specifiek beleid uitgewerkt om mensen in armoede naar deze groenpolen te begeleiden?

Tijdens mijn opleiding Sociaal-Cultureel Werk koos ik voor het keuzevak 'duurzame ontwikkeling'. Ik vond het spijtig dat dit een keuzevak was, volgens mij is de leerstof essentieel voor sociaal werkers. Tijdens de opleiding waren er in het algemeen weinig linken naar duurzame ontwikkeling. Nochtans kunnen wij als toekomstig sociaal werker een voorbeeldrol aannemen op vlak van duurzaamheid.

Naar aanleiding van dit vak besloot ik stage te lopen bij het Agentschap voor Natuur en Bos. In deze stage ben ik op zoek gegaan naar de rol die ik als sociaal-cultureel werker kan hebben om mensen dichterbij de natuur te brengen. Het handboek 'Een veerkrachtige samenleving; Sociaal werk en duurzame ontwikkeling' van Jef Peeters inspireerde mij hierbij en vanuit dit kader is ook mijn onderzoeksvraag gegroeid.

In het eerste hoofdstuk wordt kort het belang van groen aangehaald. Er wordt vervolgens ingegaan op wat Vlaanderen en specifiek Gent doen om natuur dichterbij de stadsbewoners te brengen. Hiervoor kijken we naar het groenbeleid van Gent. Eén van de belangrijkste acties op vlak van groen zijn de vier groenpolen. Er wordt dieper ingegaan op het ontstaan van deze groenpolen en vervolgens bekijken we elk gebied afzonderlijk. Tenslotte kijken we naar de communicatie rond de groenpolen, met de focus op een specifieke doelgroep, namelijk mensen in armoede. Hiervoor nam ik contact op met verschillende actoren van de Groendienst Gent en de coördinator van de groenpolen van Gent.

Hoofdstuk twee gaat dieper in op het luik armoede. Het eerste deel begint met een theoretisch luik waarin de sociale grondrechten, beschreven in de grondwet, aangehaald worden. Daarna wordt de definitie van kansarmoede toegelicht. Vervolgens wordt kort de situatie van armoede in België geschetst om daarna dieper in te gaan op de situatie in Gent. We kijken specifiek naar de 19^e-eeuwse stadsgordel en gaan na of aan alle sociale grondrechten voldaan wordt. Daarvoor baseren we ons op een studie die de bewoners van Gent bevroeg over hun visie op de leefbaarheid van hun buurt. Daarna bekijken we het leefmilieu, de huisvesting, de gezondheidsproblemen en sociale isolatie bij mensen in achtergestelde wijken en specifiek bij mensen in de 19^e-eeuwse stadsgordel. Tenslotte onderzoeken we via het armoedebeleidsplan en het stadsvernieuwingsproject van Gent hoe men armoede in deze stad probeert aan te pakken.

In het armoedebeleidsplan probeert men de complexiteit van armoede aan te pakken, door onder andere in te zetten op verschillende levensdomeinen. Armoede is immers meer dan alleen een gebrek aan geld. Stad Gent onderneemt verschillende acties binnen vijf levensdomeinen: wonen, werk, leren, vrije tijd en gezondheid. Ik bekijk beknopt deze acties, dit is uiteraard slechts een ruwe schets van wat Gent effectief onderneemt. We bekijken deze levensdomeinen met de focus op het begeleiden van mensen in armoede naar groene zones. Voor dit luik werd er contact opgenomen met verschillende actoren van het OCMW en met de voorzitter van het OCMW Gent, schepen van seniorenbeleid, werk en armoedebestrijding.

Bij het stadsvernieuwingsproject dat erop gericht is de 19^e-eeuwse gordel leefbaarder te maken kijken we naar de aandacht voor groen in de wijken alsook het gevaar dat hier bij komt kijken voor sociale verdringing. Dit is namelijk een reëel probleem bij stadsvernieuwingsprojecten.

In hoofdstuk drie, het verbindende hoofdstuk, wordt de expliciete link gelegd tussen groen en armoede. De voordelen voor mensen in armoede om naar groene zones begeleid te worden komen hier aanbod en de positieve effecten van groen worden naast de problematieken van mensen in armoede gezet. Daarnaast kijken we naar het al dan niet hebben van drempels bij mensen in armoede voor naar natuur te gaan. Hiervoor ging ik in gesprek met de doelgroep van het buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord en de organisatie Steunpunt Vakantieparticipatie. Als laatste wordt het tekort aan groen voor mensen in armoede en specifiek voor de bewoners van de 19^e-eeuwse gordel als een vorm van sociale uitsluiting bekeken. Zij kunnen immers niet mee genieten van de voordelen van groen terwijl zij er zeker gebaat bij zouden zijn.

Tenslotte worden er in hoofdstuk vier enkele handvaten aangereikt voor het OCMW en de Groendienst. Dit hoofdstuk is er gekomen op vraag van de Groendienst zodat zij concreet aan de slag kunnen met dit eindwerk. Uit gesprekken bleken zowel de Groendienst als het OCMW geïnteresseerd om meer aandacht te geven aan het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen. Er wordt enerzijds bekeken welke engagementen de twee diensten kunnen aangaan en anderzijds hoe zij elkaar hierin kunnen vinden. Via de samenwerking tussen het OCMW en de Groendienst kunnen we het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen verder concretiseren. De specifieke diensten werden in deze fase met elkaar in contact gebracht.

Hoofdstuk 1: Natuur in en rond de stad

Groen is belangrijk in een stad en heeft bovendien een belangrijke invloed op het welzijn van de mens. In dit hoofdstuk wordt hier kort op ingegaan omdat specifieke studies van enkele positieve effecten uitgebreid in hoofdstuk 3 aan bod komen. We kijken in dit hoofdstuk naar de ruimtelijke ordening in Vlaanderen, waar nog heel wat werk aan de winkel blijkt. Ten slotte kijken we naar het groenbeleid van Gent. Welke inspanningen levert Stad Gent om de natuur dichterbij haar burgers te brengen? We bekijken in het kader van deze bachelorproef een onderzoek dat het ANB liet uitvoeren naar de hoeveelheid groen die men per persoon nodig heeft. Hieruit ontstonden er afstands- en oppervlaktecriteria voor verschillende groengebieden. Naar aanleiding van dit onderzoek werden vier groene gebieden rondom het centrum van Gent gecreëerd, die elke Gentenaar toelaat vlotter toegang te krijgen tot een groene zone. We bekijken kort deze groene gebieden, die verder de groenpolen zullen worden genoemd. Als laatste bekijken we de communicatie rond deze groenpolen. Hiervoor namen we contact op met de Groendienst.

1.1 Het belang van voldoende groen in en rond een stad

Er zijn tal van studies die het positieve effect van groen op de mens wetenschappelijk aantonen. Groen heeft een erg belangrijke rol bij de gezondheid van de mens, zowel op psychisch als fysisch vlak. (de Vries, Maas, & Kramer, 2009) De voordelen van groen worden meestal vanuit een economisch perspectief benaderd en uitgedrukt in euro's. Een paar voorbeelden daarvan zijn de lagere kosten van zorg en ziekteverzuim, het aantrekken van bedrijven en een stijging van het toerisme. Maar groen heeft daarnaast ook positieve effecten op de luchtkwaliteit, het verminderen van overlast en het tegengaan van hitte. (Aertsens et al., 2012) Bovendien zetten parken, tuinen, groene lanen en recreatiedomeinen ons aan tot bewegen. Ze maken ons fitter en verminderen het risico op overgewicht. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 5) In deze bachelorproef wordt de nadruk op het menselijke aspect gelegd bij de voordelen van groen. Het economische deel wordt hier slechts als een positief neveneffect bekeken en is minder van belang. Wie voldoende groen in de buurt heeft, is bevoorrecht. Het is dan ook belangrijk dat de druk bebouwde steden in Vlaanderen het belang van groen erkennen en inzetten op de aanwezigheid ervan. In dit hoofdstuk gaan we na wat Vlaanderen en specifiek Gent doen om natuur dichterbij de stadsbewoners te brengen.

1.2 Natuur in Vlaanderen

1.2.1 Ruimtelijke ordening

Volgens het artikel 1.1.4. van de Vlaamse codex ruimtelijke ordening, wordt wettelijk bepaald hoe de ruimte moet worden ingedeeld zodat die ook voor volgende generaties de meeste voordelen kan bieden:

“De ruimtelijke ordening is gericht op een duurzame ruimtelijke ontwikkeling waarbij de ruimte beheerd wordt ten behoeve van de huidige generatie, zonder dat de behoeften van de toekomstige generaties in het gedrang gebracht worden. Daarbij worden de ruimtelijke behoeften van de verschillende maatschappelijke activiteiten gelijktijdig tegen elkaar afgewogen. Er wordt rekening gehouden met de ruimtelijke draagkracht, de gevolgen voor het leefmilieu en de culturele, economische, esthetische en sociale gevolgen. Op deze manier wordt gestreefd naar ruimtelijke kwaliteit.”
(Ruimtelijke Vlaanderen, 2016)

Toch blijft ruimtelijke ordening een pijnpunt in Vlaanderen door de reeds hoge graad van bebouwing, die bovendien nog steeds toeneemt. Dit staat te lezen in een recent onderzoeksrapport van Milieurapport Vlaanderen (MIRA):

“Tussen 1990 en 2013 nam de bebouwde oppervlakte in Vlaanderen toe met 762 km², ten koste van de open ruimte (o.a. landbouw, bossen, heide, duinen). Dit is een stijging van de bebouwde oppervlakte met 27 %.” (Vlaamse Milieumaatschappij, 2013)

Natuur is nochtans erg belangrijk om tot rust te komen. (Wageningen UR, 2015) De toename van bebouwing en de manier waarop we deze bebouwing organiseren heeft grote gevolgen voor de inrichting van Vlaanderen. We leven steeds dichterbij elkaar en de resterende openbare ruimtes zijn versnipperd. De ordening en inrichting van Vlaanderen liggen mee aan de basis van heel wat milieu- en leefbaarheidsproblemen, onder meer een schrijnend tekort aan natuur- en bosgebieden. (Bond Beter Leefmilieu, z.j.) Al wie onderhevig is aan een hoge omgevingsdruk door te veel verkeer, toenemende bebouwing en uitbreidende infrastructuur heeft belang bij natuur en groen in de buurt. (Aertsens et al., 2012, p. 9)

Groene zones die op een succesvolle manier werden ingebed in het stadslandschap worden een waardevol onderdeel van de stadsomgeving. Om deze groene zones efficiënt te ontwikkelen, schreef de organisatie Cabe Space een gids die stap voor stap uitlegt aan welke voorwaarden een park, natuurdomein of stadstuin best voldoet. In de eerste plaats moeten groene zones in een stad ontworpen worden met een langetermijnvisie, zodat niet enkel de huidige generatie van de vele voordelen van een groene zone kan blijven genieten. Een belangrijke taak ligt hier bij de ruimtelijke ordening zodat bijvoorbeeld een park of natuurdomein niet zomaar verdwijnt om plaats te maken voor een nieuwe woonwijk. (Cabe Space, 2005)

1.2.2 Europese wetgevingen rond natuurgebieden

Wat die ruimtelijke ordening betreft, is er beterschap in het vooruitzicht aangezien de Vlaamse en federale overheden steeds meer rekening moeten houden met Europese wetgevingen en doelstellingen rond natuurgebieden. Zo werkt het ANB bijvoorbeeld via de gebiedsgerichte werking aan de realisatie van Europese natuurdoelen. Deze doelstellingen zijn onderdeel van een Europees netwerk van gebieden, namelijk de NATURA 2000-gebieden.

Europa verplicht immers België om belangrijke natuurgebieden te beheren, behouden en uit te breiden. Hiermee roept Europa de achteruitgang van natuur een halt toe. Natuur levert ook voordelen op voor de mens zoals zuiver water, ruimte voor recreatie, een gezonde bodem, frisse lucht... (<https://www.natura2000.vlaanderen.be/>)

Natura 2000-gebieden werden afgebakend door de Vlaamse Regering op basis van criteria die op Europees niveau zijn afgesproken. Zo telt Vlaanderen officieel 62 Natura 2000-gebieden. Naast hele grote en bekende natuurgebieden zoals de Kalmthoutse Heide of het Zwin behoren ook minder bekende gebieden tot het Europese natuurnetwerk in Vlaanderen: het Dommeldal in Limburg en het West-Vlaamse Heuvelland bijvoorbeeld. Het grootste gebied meet 13.125 hectare, het kleinste amper 86 hectare.
(<https://www.natura2000.vlaanderen.be/>)

Op het Vlaamse niveau valt de coördinatie hiervan binnen de verantwoordelijkheden van het ANB. Hiertoe ontwikkelden zij reeds een ondernemingsplan met specifieke maatregelen die uitgevoerd werden in 2014. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2014b) Samen met verscheidene partners creëert het agentschap een groter draagvlak voor natuur en zet hierbij vooral in op recreatie medegebruik. De gebieden dienen dus ook voor ontspanning en vrijetijdsbestedingen. (Agentschap voor Natuur en Bos, z.j.)

1.3 Natuur in Gent

1.3.1 Groenbeleid Gent

Volgens het regeerakkoord 'Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving' van de Vlaamse overheid moeten alle Vlamingen kunnen beschikken over "een basisnatuurkwaliteit in hun directe omgeving, ook in of in de nabijheid van de stad." (Agentschap voor Natuur en Bos, 2014b, p. 14)

In navolging van dit regeerakkoord richtte Stad Gent het Groenstructuurplan op dat een langetermijnvisie uitwerkt en een georganiseerde aanpak van het groenbeleid mogelijk maakt. Hiervoor ontwierp het stadsbestuur een plan met 40 acties die 6 doelstellingen nastreven: realisatie van voldoende kwalitatief groen dicht bij huis, vooruitgang op vlak van natuur en bos, realisatie van de gewenste groenstructuur, optimaal groen- en natuurbeheer, betrekken van en samenwerken met derden en tenslotte ook de optimalisatie van de organisatie van de Groendienst. (Balthazar, 2014, p.1)

De belangrijkste maatregel in dit groenbeleid met betrekking tot deze bachelorproef is het feit dat Gent voldoende recreatief groen wil creëren, zodat bewoners zich niet te ver moeten verplaatsen om van een groene omgeving te kunnen genieten. Om dit te realiseren werkt men op drie groenniveaus namelijk groenpolen, wijkparken en woongroen. (Stad Gent, 2013a, p. 38)

Daarnaast heeft de Stad al initiatieven genomen om dit groen ook te verbinden, zodat de bevolking gemakkelijk van park naar park kan fietsen. (Balthazar, 2014, p. 1) De afgelopen jaren is de oppervlakte natuurgebied voortdurend verminderd. De aanleg van parken is positief maar onvoldoende om het verlies aan groenoppervlakte te compenseren. De oppervlakte aan natuur en bos is tussen 1999 en 2009 gedaald en bovendien ligt meer dan de helft van de bossen, parken en tuinen niet in een groen bestemmingsgebied, met als gevolg dat ze een andere bestemming kunnen krijgen. De wijkparken en het woongroen werden uitgebreid in de 19^e-eeuwse gordel, een Gentse zone die werd afgebakend binnen het Gentse leefbaarheidsonderzoek dat sinds 2003 wordt gevoerd. (De schematische afbakening van deze zone is terug te vinden in bijlage 1). De groene zones binnen deze 19^e-eeuwse gordel zijn nog steeds te klein voor de dichtbevolkte wijken. Vooral inwoners in de binnenstad en de kernstad van Gent beschikken niet over recreatief groen op een aanvaardbare (wandel)afstand. (Stad Gent, 2013a, pp. 40-41)

Toch doet Stad Gent haar best om voldoende groen te voorzien voor al haar bewoners: naast de wijkparken en het woongroen bouwt ze vier groenpolen uit. De realisatie van de vier groenpolen is één van de belangrijkste acties van het eerder besproken Groenstructuurplan. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 22)

1.3.2 De groenpolen

Uit een literatuurstudie in opdracht van het ANB bleek hoe belangrijk voldoende groen in de buurt is. 10 % meer groen in een straal van een kilometer van de woning levert een jaarlijkse reductie op van bepaalde ziektes. De totale ziektelast neemt met 3,3 % af als de hoeveelheid groen met 10 % toeneemt. Per persoon komt dat neer op een vermindering van de ziektelast ter waarde van gemiddeld 214 euro per jaar. (Aertsens, et al., pp. 74-75)

De effecten van groen in de stad worden versterkt als het stadsgroen deel uitmaakt van een groen netwerk. Dit netwerk moet evenwichtig verspreid zijn over de oppervlakte van de stad. Uit een literatuurstudie van het ABN werden richtlijnen opgesteld die bepalen wat de maximale afstand mag zijn voor de bewoners voor het bereiken van een groene zone. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b) De groenpolen brengen elke Gentenaar op maximum vijf kilometer van groen.

De gebieden liggen aan de rand van de stad en worden uitgebouwd als bos, parkgebied met een sociaal-educatieve of recreatieve functie, als natuurgebied of als speelbos. Eveneens verbinden verschillende groenassen de groenpolen met het centrum. (Stad Gent, 2013a)

In onderstaande tabel worden de streefnormen rond de afstanden en bereikbaarheid van het stadsgroen weergegeven, opgesteld door het Vlaams Milieुरapport 2000. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 7)

FUNCTIENIVEAU	MAXIMUMAFSTAND	MINIMUMAREAL
woongroen	< 150 m	
buurtgroen	< 400 m	> 1 ha
wijkgroen	< 800 m	> 10 ha (park: > 5 ha)
stadsdeelgroen	< 1.600 m	> 30 ha (park: > 10 ha)
stadsgroen	< 3.200 m	> 60 ha
stadsgroen (stadsbos)	< 5.000 m	> 200 ha

Tabel 1: Afstandscriteria en oppervlakte voor verschillende groengebieden (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 7)

De afstandscriteria in *Tabel 1* zijn geen wettelijke of bindende normen, enkel richtcijfers. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 7) Het Gentse stadsbestuur nam dit onderzoek als basis bij de uitwerking van de groenpolen, vier open ruimtes die worden heringericht tot recreatie- en natuurgebied. Gent wil met de oprichting van deze groenpolen zorgen dat alle stadsbewoners stadsgroen hebben binnen een straal van 5 kilometer. (Balthazar, 2014, p. 3)

Deze groenpolen worden eveneens verbonden met de binnenstad door fiets en wandelrouters. De vier groenpolen bestaan uit de Gentbrugse Meersen-Damvalle, Parkbos, Vinderhoutse Bossen en Oud Vliegvelde. Deze vier gebieden zullen bijna de hele stad omsluiten, samen met nog enkele bestaande groenzones zoals de Bourgoyen en de Blaarmeersen. (Agentschap voor Natuur en Bos, 2012b, p. 22) In de komende tien jaar worden de vier groenpolen stapsgewijs heringericht tot recreatie- en natuurgebieden. Een afbeelding met de groenpolen aangeduid op kaart, is als bijlage 2 opgenomen. Hieronder worden de vier polen afzonderlijk en bondig besproken.

1.3.2.1 De Gentbrugse Meersen

De hoofdingang van de Gentbrugse Meersen ligt aan verschillende woonwijken in Gentbrugge (het zuidelijke deel). In de buurt van die wijken ligt de klemtoon op recreatie: je kan er sporten, spelen, tuinieren, picknicken of een babbeltje doen met de burens. Hoe dieper je het gebied intrekt, hoe meer natuur en bos er te vinden is.

De Gentbrugse Meersen strekken zich uit tot aan de Schelde. Het gebied krijgt geleidelijk aan vorm en maar is nog volop in evolutie. Het eerste deel van deze groenpool kreeg ondertussen al een nieuwe inrichting als recreatiegebied. De aanleg van het tweede deel is volop aan de gang en het derde deel volgt later. (Stad Gent, z.j., d) In het noordelijk deel wordt er samengewerkt met Natuurpunt, vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen. Zij kopen gronden aan zodat ze het beheer ervan zelf kunnen bepalen. Een aantal gronden zijn ook eigendom van de Stad Gent. De beheercommissie Gentbrugse Meersen (een samenwerking met alle betrokken partners) zorgt voor de verdere uitbouw en bepaalt de verdere inrichting van het gebied. (Balthazar, 2014, p. 1)

1.3.2.2 Het parkbos

Het Parkbos strekt zich uit over Zwijnaarde, Sint-Denijs-Westrem, De Pinte en Sint-Martens-Latem. Het is een gebied van bijna 1200 hectare tussen de Ringvaart, de Kortrijksesteenweg, de autosnelweg E17 en de woonkern van De Pinte. Dit gebied wordt beheerd door een aantal partners: Stad Gent realiseert slechts een stukje van dit project, de Vlaamse overheid is de grote trekker, Natuurpunt staat in voor een gedeelte, maar ook de Provincie Oost-Vlaanderen en de buurgemeenten De Pinte en Sint-Martens-Latem werken mee. De aanleg van het Parkbos gebeurt in fases en de realisatie is voorzien voor 2020. Het Parkbos krijgt vier toegangspoorten waar je informatie kan bekomen. De poorten Grand Noble en het Maaltebruggepark zijn nu al toegankelijk voor publiek. Het domein de Ghellinck en toegangspoort Den Beer worden binnen een afzienbare termijn ook opengesteld. (Stad Gent, z.j., j)

In deze groenpool is er ruimte voorzien voor 340 hectare oud en nieuw bos, 200 hectare park- en natuurgebied en 500 hectare duurzaam landbouwgebied. Het Parkbos is van prioritair belang voor de provincie Oost-Vlaanderen en in het bijzonder voor de Gentse regio aangezien aan deze kant van Gent een groot tekort is aan toegankelijk groen. (<http://www.parkbos.be>)

1.3.2.3 De Vinderhoutse Bossen

“De Vinderhoutse Bossen liggen in Gent (Drongen en Mariakerke) en Lovendegem (Vinderhout). Het is een gebied van bijna 640 hectare tussen de Brugse Vaart, de Beekstraat – Boskeetstraat, de Gavergrachtstraat en de dorpskern van Vinderhout.” (Stad Gent, z.j., m) De Vlaamse overheid is de grote initiatiefnemer voor deze groenpool. Verder werken ook de provincie Oost-Vlaanderen en de gemeente Lovendegem mee. (Stad Gent, z.j., m) De Stad Gent engageert zich vooral voor de inrichting van de toegangspoort ‘De Campagne’. Kinderboerderij De Campagne wordt deels gerestaureerd en krijgt er een openruimtegebied bij. Op die manier krijgt de kinderboerderij vorm als recreatieve toegangspoort voor de Vinderhoutse Bossen. (Balthazar, 2014, p. 1)

1.3.2.4 Oud Vliegveld

“Het Oud Vliegveld ligt voor het grootste deel op Lochristi. Een klein deel ligt in Gent (Oostakker). Het is een gebied van ongeveer 200 hectare tussen de Drieselstraat, Veldstraat, Hijftestraat en de Smalle Heerweg.” (Stad Gent, z.j., h) Dit gebied was ooit bedoeld als vliegveld maar is nu bijna ontoegankelijk voor het publiek. Momenteel is het enige toegankelijke deel de visvijver met bosrand. Hier kan je al vissen, wandelen of barbecueën. Op een deel van het Oud Vliegveld lopen schapen die het gebied onderhouden. Ze grazen onregelmatig: hier wat korter daar wat langer. Zo geven ze het terrein meer structuur en een gevarieerde vegetatie. Tegen 2020 wordt dit grote terrein de vierde groenpool in Gent. In de groenpool zal veel ruimte zijn voor recreatie. Er komt een speelbos en een uitkijkpost over de centrale waterplas. (Stad Gent, z.j., h)

1.3.3 Communicatie van de Groendienst

De Stad Gent doet haar best om voor groen te zorgen. Bovendien probeert ze mensen naar de groenpolen te brengen door er een recreatief aanbod te voorzien. Ik nam contact op met Mieke Schauvliege, directeur Groendienst Gent, om te weten te komen hoe zij hun aanbod aan groen communiceren naar de bevolking toe.

Vanuit de Groendienst bestaat een algemene communicatie rond het groenaanbod die niet specifiek naar doelgroepen gericht is. Er zijn wel inspraakmomenten via buurtcomités en scholen. Ook is er bijvoorbeeld voor de Gentbrugse Meersen een nieuwsbrief die in Gentbrugge en Ledeberg verspreid wordt. De Groendienst probeert zoveel mogelijk Gentenaren te bereiken.

Dit doen ze door een laagdrempelige communicatie en door de inrichting van de groengebieden op maat van zoveel mogelijk Gentenaren.

De groenpolen beginnen bijvoorbeeld met een recreatiegebied, de echte natuurliefhebbers kunnen dieper in het gebied trekken om van de pure natuur te genieten.

Aangezien de communicatie van het groenaanbod niet specifiek naar doelgroepen gericht is, valt het te bekijken of alle Gentenaars deze zones wel bereiken. Mensen in armoede hebben immers vaak drempels die eerst nog weggewerkt moeten worden. (Hierover meer in hoofdstuk 2). Een expliciete link waarbij de Groendienst actief inzet om kansarmen te bereiken, bestaat voorlopig niet. Zij richten zich niet specifiek tot armoedeverenigingen, armere wijken of mensen in armoede. (M. Schauvliege, persoonlijke communicatie, 19 maart 2016) Mensen in armoede gaven dan ook tijdens interviews aan dat zij de groenpolen niet kenden. (Buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord, persoonlijke communicatie, 19 april 2016)

De Groendienst is bereid om meer aandacht te geven aan deze link, hoewel dit voor hen onbekend terrein is. Er kwam van hen de vraag om een aantal aanbevelingen te doen en contacten aan te reiken zodat zij hier gemakkelijk op kunnen inpijken. (Van Loo, L., persoonlijke communicatie, 27 mei 2016)

1.4 Besluit

Stad Gent wil meer groen en zet hier ook actief op in. Gent probeert, naar aanleiding van onderzoeken van het ANB, groen dichterbij haar burgers te brengen. Dit doet ze via veertig acties, beschreven in de Beleidsnota Openbaar groen. Een van de belangrijkste acties hierin zijn de oprichting van vier Gentse groenpolen. Via de groenpolen zorgt Stad Gent, in samenwerking met onder andere de Vlaamse Overheid en Natuurpunt, dat elke Gentenaar meer toegang heeft tot groen en recreatie.

De Groendienst houdt bij haar communicatie echter geen rekening met specifieke doelgroepen. Mensen in armoede kennen de zones niet of ervaren drempels waardoor ze niet in de groenpolen geraken. Nochtans heeft groen een positief effect op de gezondheid. Mensen in armoede zouden dus gebaat zijn bij het bereiken van deze groenpolen. De Groendienst is wel bereid om hier extra op in te zetten. Dit opent veel deuren.

Hoofdstuk 2: Kansarmoede

Dit hoofdstuk beginnen we met een theoretische achtergrond rond armoede en de definitie ervan. Alle burgers hebben recht op een menswaardig leven en een aantal basisrechten die beschreven staan in de grondwet. We gaan na of die basisrechten vervuld worden voor mensen in armoede. Daarbij kijken we naar de situatie in Gent en specifiek naar de 19^e-eeuwse gordel waar er zich veel achtergestelde wijken bevinden. We gaan na wat de visie van Gentenaars tegenover de leefbaarheid van hun stad is. Daarna kijken we naar de woonomgeving, de gezondheidsproblemen, de huisvesting en de sociale isolatie in de 19^e-eeuwse gordel.

Tenslotte bekijken we de ambities van Gent om armoede tegen te gaan. We kijken hiervoor naar het armoedebeleidsplan en specifiek naar een aantal levensdomeinen waarop het OCMW inzet. Wordt er in het armoedebeleidsplan een accent gelegd op het begeleiden van mensen in armoede naar groene zones? Daarna kijken we naar het stadsvernieuwingsproject waar Stad Gent de leefbaarheid in de 19^e-eeuwse gordel probeert te verhogen.

2.1 Theoretische achtergrond

2.1.1 Recht op een menswaardig leven

Sinds 1994 staat er in de Belgische grondwet, artikel 23, duidelijk vermeld dat alle burgers recht hebben op een menswaardig leven en wat dat inhoudt:

Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden. Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen. Die rechten omvatten inzonderheid (Art. 23, Grondwet):

(...)

3° het recht op een behoorlijke huisvesting;

4° het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;

5° het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

6° het recht op gezinsbijslagen.

We gaan ervan uit dat aan elk van de voorwaarden moet voldaan worden voor we kunnen spreken van een menswaardig leven. Uit de praktijk blijkt echter dat dit niet altijd het geval is. Armoede tast namelijk de sociale grondrechten aan. (Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en Welzijnszorg vzw, z.j.)

2.1.2 Kansarmoede

De algemeen aanvaarde definitie van armoede is die van Vranken. Deze definitie omvat de complexiteit van armoede wanneer hij die omschrijft als “een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen.” (Pannecoucke, Lahaye, & Vranken, 2014, p. 4)

Het gebrek aan materiële middelen (financiële armoede) vormt steeds de kern van een armoedeproblematiek. Zo wordt aangenomen dat mensen in financiële armoede verkeren als hun inkomen en bezit te laag zijn om menswaardig te leven, maar vaak wordt vergeten dat armoede meer is dan enkel een gebrek aan geld. (Coddens, 2014b, p. 17) Deze financiële armoede gaat immers meestal gepaard met een tekort aan middelen en kansen op allerlei levensdomeinen zoals:

arbeid (zwakke positie op de arbeidsmarkt), kennis en onderwijs (lage scholing), wonen (slechte huisvesting), gezondheid (psychische en/of lichamelijke klachten), rechtsbedeling (ondergebruik van rechten of diensten), welzijn (weinig of erg conflictueuze relaties, een beperkte vrijetijdsbesteding, isolement), sociale relaties (een netwerk met enkel mensen in armoede), cultuur, ... Deze problemen op verschillende levensdomeinen beïnvloeden en versterken elkaar. (Coddens, 2014b, p. 17)

We spreken bij bovenstaande problematieken over kansarmoede: mensen krijgen minder kansen en worden uitgesloten op verschillende domeinen. Al deze tekorten versterken elkaar waardoor mensen in armoede te maken hebben met uitsluiting op verschillende terreinen (Coddens, 2014a, p. 21)

De sociaaleconomische status van de bevolking, wat neerkomt op de positie van die personen op de maatschappelijke ladder, heeft eveneens een grote invloed op het dagelijkse leven. Naarmate mensen over meer of minder kennis, arbeid en bezit beschikken, nemen zij een hogere of lagere positie in de maatschappij in. De positie op deze ruime schaal blijkt van belang voor de gezondheid want naarmate personen een hogere socio-economische status hebben (opleidingsniveau, activiteitsstatus of inkomensniveau) leeft men langer en gezonder. (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016b)

2.1.3 Situatie België

Op het Europese niveau wordt armoede gemeten aan de hand van drie indicatoren: 'Armoederisico op basis van inkomen', 'ernstige materiële deprivatie' en 'huishoudens met zeer lage werkintensiteit'. Met deze drie indicatoren samen meet Europa het risico op armoede of op sociale uitsluiting. In België behoort 21,2 % van de bevolking tot de risicogroep. (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016a) In Vlaanderen leeft meer dan één op de tien mensen met een armoederisico. (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2015, p. 5) Wanneer we dan specifiek naar de stad Gent kijken, komen we uit op één op de vijf inwoners die wordt geboren in een kansarm gezin. (Coddens, 2014a, p. 3)

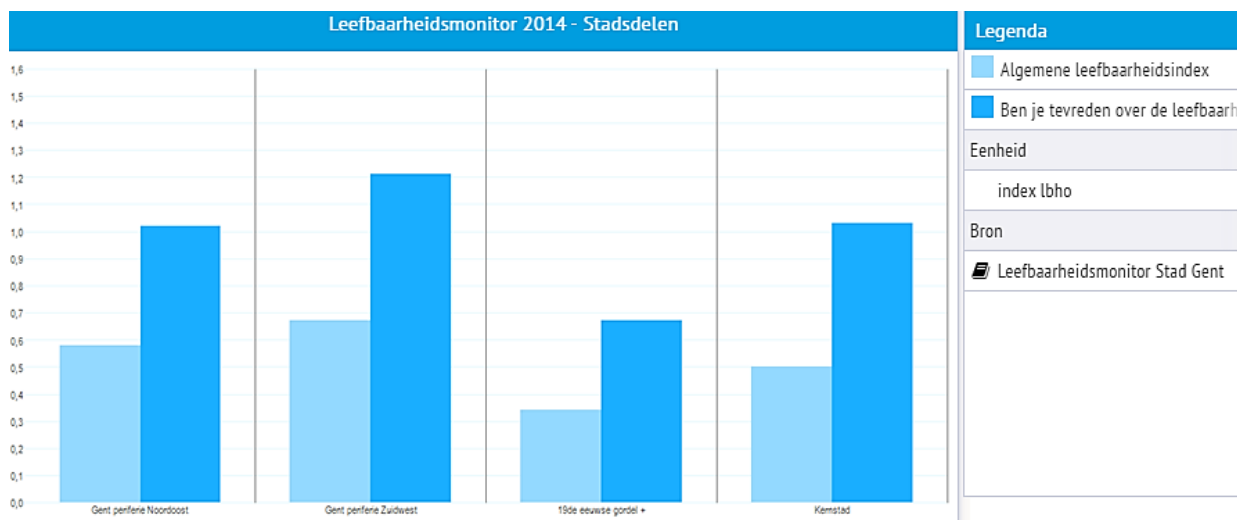
2.2 Armoede in Gent

Hieronder gaan we dieper in op de situatie in Gent. Voor de bespreking wordt Gent opgedeeld in vier stadsdelen, namelijk Gent periferie Noordoost, Gent periferie Zuidwest, de kernstad en de 19e-eeuwse stadsgordel. De afbakening van deze gebieden op kaart is terug te vinden als Bijlage 2. Vooral in de 19e-eeuwse gordel wonen mensen met een kleinere kans op een lang en gezond leven. Er bevinden zich meer leefloontrekkers, lagere inkomens en werklozen. (Stad Gent, 2013a, p. 75)

2.2.1 Hoe staan Gentenaars tegenover de leefbaarheid van hun stad?

Sinds 2003 engageert het stadsbestuur van Gent zich om na te gaan hoe de Gentaars staan tegenover de leefbaarheid van hun stad en de buurt waarin ze wonen of opgegroeid zijn. In het kader van een leefbaarheidsonderzoek, werd er een respondentengroep opgesteld bij inwoners van 10 tot en met 79 jaar binnen verschillende regio's. De leefbaarheidsmonitor deelt Gent op in vier stadsdelen, namelijk Gent periferie Noordoost, Gent periferie Zuidwest, de kernstad en de 19e-eeuwse stadsgordel. Via een gestructureerde vragenlijst konden de bewoners hun stad en de eigen buurt beoordelen op de leefbaarheid ervan, uitgedrukt in een vijf-puntenschaal gaande van -2 tot +2. Daarbij is logischerwijs -2 de meest negatieve houding en +2 de meest positieve houding ten aanzien van de leefbaarheid. (Stad Gent, 2014)

De 19^e-eeuwse stadsgordel wordt volgens de leefbaarheidsmonitor van Gent als minst leefbaar ervaren. Men polste hierbij naar de tevredenheid binnen 7 pijlers: kwaliteit van de woning, kwaliteit van de woonomgeving, sociale samenhang, aanwezigheid van voorzieningen, veiligheidsgevoel, sociale relaties, relatie tussen de Stad en de buurtaangelegenheden. Zowel de algemene leefbaarheid als de tevredenheid over de leefbaarheid is in de 19^e-eeuwse gordel het laagst. Het blijkt dus dat de inwoners aanvoelen wat theoretisch reeds verwacht kon worden: een armere wijk is ook minder leefbaar.

Figuur 1: Bevraging leefbaarheid (Stad Gent, z.j., b)

Zoals we reeds zagen in het hoofdstuk 1 heeft een groene omgeving een positief effect op de gezondheid van mensen. Groen in de omgeving reduceert onder andere stress en bevordert de sociale cohesie (hier gaan we in hoofdstuk 3 dieper op in). Dit maakt het interessant om eens te kijken naar de pijlers' kwaliteit van de woonomgeving en woningen' en' sociale samenhang'.

De pijler 'kwaliteit van de woonomgeving' omvat de volgende vijf onderwerpen:

De gebouwen in mijn buurt zijn over het algemeen mooi; er is voldoende groen in mijn buurt; de straten en voetpaden in mijn buurt bevinden zich in een goede staat; kinderen kunnen veilig spelen in de buurt. (Stad Gent, 2014, p. 18) Bij deze pijler in het leefbaarheidsonderzoek is de houding beduidend negatiever in de 19^e-eeuwse gordel dan in andere stadsdelen.

	Gent periferie Noordoost	Gent periferie Zuidwest	19de eeuwse gordel +	Kernstad
Kwaliteit van de woning -samengestelde index	1,07	1,18	0,64	0,83
Algemene tevredenheid over de buurt	1,07	1,23	0,63	1,16
Aantrekkelijke gebouwen	0,42	0,59	-0,15	0,44
Er is voldoende groen in mijn buurt	0,50	0,86	-0,01	0,08
Staat van straten en voetpaden	-0,07	0,00	-0,10	-0,09
Kinderen kunnen veilig spelen in de buurt	0,14	0,31	-0,19	-0,19

Figuur 2: Bevraging kwaliteit woonomgeving (Stad Gent, z.j., b).

Ten slotte bekijken we ook de resultaten voor de pijler 'sociale samenhang' die is opgebouwd uit zeven onderwerpen: ik voel me zeer goed in deze buurt, in deze buurt voel ik me erg thuis, uit deze buurt zal ik niet zo snel weggaan, ik ben een beetje trots op deze buurt, ik vind het vervelend als anderen kritiek leveren op deze buurt, ik zou nergens anders willen wonen, voor mij is het belangrijk dat ik precies in deze buurt woon. (Stad Gent, 2014, p. 20)

Gent periferie Zuidwest is het stadsdeel met de hoogste index voor de pijler 'sociale samenhang', namelijk 0,60. Op de tweede plaats komt Gent periferie Noordoost (0,47), gevolgd door de kernstad (0,44). Het stadsdeel met de laagste index is de 19de eeuwse gordel (0,19). Opvallende verschillen, vooral voor laatstgenoemde. (Stad Gent, 2014, p. 21)

2.2.2 Leefmilieu / woonomgeving

Ondanks het artikel 23 van de Belgische grondwet, is het recht op een gezond leefmilieu nog niet in alle wijken van Gent gerealiseerd. Zoals eerder vermeld in *Hoofdstuk 2.2 Kansarmoede*, heeft je positie op de maatschappelijke ladder een belangrijke invloed op je levenskwaliteit. Personen met een lagere socio-economische status leven vaker in minder gunstige omstandigheden.

Dit vertaalt zich in de Gentse wijken. Vooral in de Gentse wijken in de 19e-eeuwse gordel wonen mensen met een kleinere kans op een lang en gezond leven. Er bevinden zich meer leefloontrekkers, lagere inkomens, werklozen... Personen met een lagere socio-economische status hebben ook minder sociale middelen en leven vaker in een minder gunstige omstandigheden (minder goede huisvesting, stresserende omgeving, minder groen, meer lawaai- en geurhinder...). Net in deze wijken zijn de geboortecijfers het hoogst. 15% van de kinderen wordt geboren in kansarme gezinnen. Opgroeien in armoede werkt wel een maatschappelijk zwakkere positie als volwassene in de hand. (Stad Gent, 2013a, p. 75)

Deze drukke omgeving brengt ook geluidsoverlast met zich mee. Dit heeft dan weer bijkomende negatieve effecten. Geluidsoverlast kan leiden tot slaapverstoring, communicatieverstoring in het algemeen en kan les- en werkactiviteiten verstoren. Het kan ook negatieve effecten hebben op de gezondheid, zoals onder andere gehoorschade, stress en verhoogde kans op hart- en vaatziekten. (Aertsens, et al., 2012, p. 51)

Wanneer de respondenten van de 19^e-eeuwse Gentse stadsgordel gevraagd werd naar de hoeveelheid groen in de buurt, bleken zij allerminst tevreden. Samen met de grote verkeersdruk, die hier sterker doorweegt dan bij de andere buurten, resulteert dit in een gebrek aan ruimte waarin de bewoners tot rust kunnen komen. De buurten in de 19^e-eeuwse stadsgordel kampen met achterstelling, slechte woonkwaliteit en samenlevingsproblemen. (Stad Gent, z.j., b)
Er is in deze zone dus duidelijk nog heel wat werk aan de winkel wat betreft basisrechten als een gezond leefmilieu en bescherming van de gezondheid.

2.2.3 Huisvesting

Mensen in armoede wonen vaak in woningen van slechte kwaliteit door een gebrek aan beschikbaarheid van gezonde betaalbare woningen. Daardoor wonen veel gezinnen in armoede in een te klein huis dat vochtig en slecht geïsoleerd is. Dit brengt niet alleen allerlei gezondheidsproblemen met zich mee, ongezonde huisvesting is eveneens een belangrijke oorzaak van het feit dat mensen in armoede gemiddeld minder lang leven dan de doorsnee Belg. (T'Hope vzw, z.j.)

Stad Gent is zich bewust van de dagelijkse realiteit: "Gent heeft als oudste industriestad van Vlaanderen relatief veel woningen met een mindere kwaliteit. Vooral in de wijken van de 19e-eeuwse gordel ligt het comfortniveau laag." (Stad Gent, 2013a, p. 44)

2.2.4 Gezondheidsproblemen

De verschillende domeinen als huisvesting en leefomgeving vormen een belangrijke verklaring voor de slechte gezondheidstoestand van mensen in armoede. Armoede tast de gezondheid aan.

“Actoren in de strijd tegen armoede pleiten er dan ook voor om preventie op het vlak van gezondheid erg breed te zien en in te zetten op een verbetering van de leefomstandigheden van mensen in armoede.” (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016b)

Niet enkel de omgeving, maar ook de moeilijke levensomstandigheden zorgen ervoor dat mensen in armoede vatbaarder zijn voor tegenslagen en stress. Hierdoor krijgen zij vaker gezondheidsproblemen. Factoren als werkloosheid, alleenstaand zijn, een lager opleidingsniveau en een laag inkomen zijn medebepalend voor een verhoogd risico op depressie. (Stad Gent, z.j., e) Bovendien bemoeilijken financiële en andere drempels nog steeds de toegang tot de gezondheidszorg voor deze kwetsbare groepen.

Daarnaast hebben 22% van de Vlamingen een gezondheidsrisico omdat ze te weinig bewegen. (Stad Gent, 2013a, p. 77) “Lager opgeleiden zijn een risicogroep voor wat lichaamsbeweging betreft en zij lopen meer risico op overgewicht en zwaarlijvigheid. Personen met een lagere socio-economische status vertonen ook ongunstiger voedingsgewoonten.” (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016b) Gentenaars met een hoger opleidingsniveau bewegen beduidend meer. (Stad Gent, z.j., c) Socio-economische verschillen vallen dus ook hier weer sterk op: hoe lager het opleidingsniveau, hoe minder beweging. Dit kan deels te wijten zijn aan het gebrek aan een groene omgeving. (Zoals we in hoofdstuk 3 gaan zien zet groen aan tot bewegen).

Ten slotte is gebleken dat de gezondheid van personen in achtergestelde buurten in Gent slechter is dan die van personen in niet-achtergestelde buurten. Zowel psychisch welbevinden als de zelf gepercipieerde gezondheid zijn positief gerelateerd aan het inkomen. Hoe hoger het inkomen, hoe beter het welbevinden en de subjectieve gezondheid. (Stad Gent, z.j., e)

2.2.5 Sociale isolatie

Sociale cohesie, het samen horen van verschillende onderdelen in een coherent geheel, is belangrijk binnen een stad of wijk. De samenhang zorgt voor een context waarin de bewoners kunnen samenleven en heeft een sterke invloed op het welbevinden. Mensen in armoede kunnen echter minder dan hun welvarende buren profiteren van deze sociale cohesie omdat ze niet steeds binnen de doelgroep vallen van organisaties die initiatieven oprichten in de buurt.

Sociale uitsluiting en zichzelf afsluiten gaan immers hand in hand. Sommige armen plooiën terug op zichzelf en sluiten zich af van het publieke leven. Anderen plooiën zich terug op hun familie of de wat ruimere kring van lotgenoten, waar ze steeds hetzelfde discours en dezelfde houding horen en zien over hun gebrek aan kansen in de samenleving. Dat beperkte netwerk vergroot het wantrouwen ten aanzien van de samenleving en werkt verzuring in de hand. (Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en Welzijnszorg vzw, z.j.)

Onderzoek in Gent wijst uit dat een lage binding met de wijk samengaat met lage niveaus van sociaal kapitaal. Daarnaast hebben alleenstaanden een lager niveau van sociale cohesie en ondersteuning. En ten slotte veroorzaakt een lager opleidingsniveau ook lagere niveaus van vertrouwen. (Coddens, 2014b)

Zoals we in 2.2.1 zagen is de ‘sociale samenhang’ uit de leefbaarheidsindex van Gent opvallend het laagst in de 19^e-eeuwse gordel.

2.3 Ambities voor verbetering

Armoede vereist een structurele aanpak op verschillende levensdomeinen en op verschillende niveaus (Europees, federaal, en alsmear meer op Vlaams niveau). Na de zesde staathervorming kregen de gewesten en gemeenschappen meer bevoegdheden inzake armoedebestrijding. Dit moet de effectieve aanpak van de problemen vergemakkelijken want lokale besturen weten het beste wat er leeft in de stad en wat de noden zijn van de stadsbewoners. “Een doordacht lokaal armoedebeleid is essentieel om kansarmoede aan te pakken.” (Coddens, 2014a, p. 5)

De stad Gent probeert de armoedeproblematiek vanuit deze multidimensionale dimensie aan te pakken. Met een lokaal armoedebeleidsplan wil de Stad ingrijpen op verschillende levensdomeinen van mensen in armoede. Ook werkt ze aan de hand van stadsvernieuwingsprojecten aan de leefbaarheid van de 19^e-eeuwse stadsgordel.

2.3.1 Lokaal armoedebeleid Gent

2.3.1.1 Omschrijving armoedebeleidsplan

OCMW Gent is de regisseur van armoedebestrijding in Gent. Dit ‘Openbare Centrum voor Maatschappelijk Welzijn’ schreef het armoedebeleidsplan 2014-2019 voor de stad. Het armoedebeleidsplan werd gerealiseerd door middel van samenwerking en intensief overleg met vele middenveldorganisaties, diensten van Stad Gent en de doelgroep zelf. OCMW Gent deed eveneens beroep op de ervaring en visie van deze partners voor de uitwerking van concrete acties. (Coddens, 2014a, p. 5)

De cel armoedebestrijding dient als aanspreekpunt voor het Gentse armoedebeleid. Zowel de stadsdiensten, andere partners als alle geïnteresseerden kunnen hier terecht. Deze cel is een intense samenwerking tussen Stad Gent en OCMW Gent met een structurele link met lokale partners. “De cel volgt de acties uit het armoedebeleidsplan op, coördineert en ondersteunt de voortgang en trekt ook zelf een aantal concrete acties.” (Coddens, 2014a, p. 6)
Concreet bestaat het bestrijdingsplan uit 3 pijlers met 10 ambities:

Pijler 1 omvat het aanpakken van het armoedebeleid via een integrale benadering. Hierin zitten 3 ambities vervat. Ambitie 1 gaat over toegankelijkheid en rechten van mensen in armoede. Gent wil de diensten toegankelijker maken, de zorg verbeteren, de zelfredzaamheid verhogen en de sociale grondrechten van de Gentenaars realiseren. Ambitie 2 bestaat erin beleidsparticipatie te creëren. Ambitie 3 is sensibilisatie van Gentenaars rond de armoedeproblematiek. (Coddens, 2014a, p. 11., OCMW Gent, 2014b, p.3)

Pijler 2 zijn specifieke acties op verschillende levensdomeinen om ook deze toegankelijker te maken. Deze levensdomeinen zijn de volgende 6 ambities van het armoedebeleidsplan, namelijk het inzetten op de levensdomeinen inkomen, wonen, werk, leren, vrije tijd en gezondheid (fysiek en geestelijk). Prioritair is het voorzien van voldoende inkomen, daarnaast wil men de toegankelijkheid van alle levensdomeinen vergroten. Deze acties worden uitgewerkt in samenspraak met de betrokken beleidsverantwoordelijken en diensten. Men faseert dit tweede luik zodat er voldoende tijd is voor het werkveld en mensen met armoede-ervaring om te participeren. (Coddens, 2014a, p. 11., Coddens, 2014b, p.3)

De 3^e en laatste pijler van het armoedebeleidsplan focust specifiek op kinderarmoede. Onder deze pijler valt meteen ambitie 10. Gent probeert generatiearmoede tegen te houden door kwetsbare gezinnen meer kansen te geven en hen te ondersteunen. De ambitie is om de armoedespiraal te doorbreken en te vermijden dat generatiearmoede verder blijft toenemen. Stad Gent streeft namelijk naar gelijke kansen voor alle bewoners en zet in op een nauwe samenwerking met tal van sectoren zoals onderwijs, kinderopvang en gezondheidszorg. (Coddens, 2014a, p. 11., Coddens, 2014b, p.3)

De missie van het armoedebeleidsplan is kort en krachtig: het verminderen van armoede in Gent. (Coddens, 2014a, p. 7) Het armoedebeleidsplan is er voor elke inwoner van Gent die in één of andere vorm van armoede leeft, met andere woorden iedereen die onvoldoende bestaansmiddelen heeft om te participeren aan de samenleving. (Coddens, 2014a, p. 8) Concrete acties staan beschreven in het groeiactieplan dat om de twee jaar gezamenlijk geëvalueerd, bijgestuurd en aangevuld wordt met nieuwe acties. Men probeert op deze manier in te spelen op nieuwe ontwikkelingen.

2.3.1.2 De Levensdomeinen

Voor deze bachelorproef gaan we dieper in op de tweede pijler, namelijk de toegankelijkheid van de levensdomeinen. Het armoedebeleidsplan stelt duidelijk: "Armoede kan je alleen aanpakken door op alle levensdomeinen in te zetten". (Coddens, 2014a, p. 14) Hieronder zullen we nagaan welke domeinen men betreft om de levensomstandigheden van mensen in armoede te verbeteren en waar Gent in grote lijnen de aandacht op vestigt. Uiteraard is dit slechts een ruwe schets van wat Gent effectief doet op vlak van armoede.

De concrete acties van Stad Gent op vlak van de levensdomeinen zijn te vinden in het groeiactieplan¹ van het armoedebeleidsplan. De levensdomeinen waarop wordt ingezet om de levensomstandigheden van mensen in armoede te verbeteren, worden uitgewerkt samen met experts, betrokken beleidsverantwoordelijken en diensten en met participatie vanuit het werkveld en de doelgroep. (Coddens, 2014a, p. 15)

Zoals vermeld zorgt Stad Gent eerst voor het '*inkomen*', want armoede begint steeds bij financiële armoede. Zo worden bijvoorbeeld leeflonen en voorschotten voorzien.

Nadien volgt '*Wonen*' als het tweede levensdomein. Gent vergroot de toegankelijkheid van een kwaliteitsvolle woning voor mensen in armoede. Dit doet ze onder andere door de uitbreiding van het patrimonium, de oprichting van één performant sociaal verhuurkantoor, de inzet op energiezuinige woningen en de ondersteuning van mensen die op straat leven en dit via inloopcentra en nachtopvang. (Coddens, 2014a, p. 15) Zoals we reeds zagen is dit (zeker voor de 19e-eeuwse gordel) een erg belangrijk werkpunt.

Op vlak van '*werk en activering*' zet Stad Gent in op dienstverlening in de buurt. Ze willen ook hier de toegankelijkheid vergroten. Zo biedt Stad Gent onder andere kansen op werk via de sector sociale economie. Ze streven naar een breder aanbod van plaatsen voor arbeidszorg. Sociale tewerkstelling binnen Stad Gent en OCMW wordt gereorganiseerd via de oprichting van een Agentschap Sociale Economie, het "Dienstenbedrijf". (Coddens, 2014a, p. 16)

Bij het vierde levensdomein wil men de toegankelijkheid van '*(levenslang) leren*' voor mensen in armoede vergroten. Dit is belangrijk omdat een diploma de beste kansen biedt om uit de armoedespiraal te geraken. (Coddens, 2014a, p. 16)

¹ Het groeiactieplan 2016-2017 is online te vinden op <http://www.ocmwgent.be/Armoedebeleidsplan>

Voor de toegankelijkheid van '*sociale relaties en vrije tijd*' zet men in op de UITPAS. UITPAS Gent is een digitale kaart waarmee de eigenaar aan cultuur, sport of jeugdactiviteiten kan doen en per activiteit UITpunten kan sparen. Die kunnen dan omgeruild worden tegen een fikse korting, een cadeau of een ander voordeel. Omdat men ervan uitgaat dat iedereen moet kunnen ontspannen, werd de financiële drempel verlaagd voor mensen in schuldhulpverlening of mensen met een laag inkomen. Zij krijgen goedkoop toegang tot vrijetijdsactiviteiten binnen jeugd, sport en cultuur. Daarnaast heeft men blijvend aandacht voor het begeleiden van mensen in armoede naar het vrijetijdsaanbod. (Stad Gent, 2013b)

Bij het laatste levensdomein '*gezondheid*' (fysieke en geestelijke gezondheid) zet stad Gent in op een meer toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg. Ook psychologische hulp moet betaalbaar en laagdrempelig zijn. Het ondersteunen van acties gericht op gezond gedrag bij kwetsbare groepen wordt eveneens aangemoedigd en ondersteund. (Coddens, 2014a, p. 17)

2.3.2 Stadsvernieuwingsproject Gent

Stadsvernieuwingsprojecten zijn innoverende projecten die een hefboomfunctie vervullen voor een stadsdeel en de algemene leefkwaliteit van het stadsdeel wezenlijk verhogen. De Vlaamse overheid verleent steden subsidies voor stadsvernieuwingsprojecten. Daarnaast ondersteunt de Vlaamse overheid steden met advies en deskundige begeleiding. Een stad kan na een conceptsubsidie nog een projectsubsidie aanvragen voor hetzelfde stadsvernieuwingsproject. (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., b)

2.3.2.1 Ambitie

Stad Gent heeft een Stadsvernieuwingsproject opgericht met de bedoeling om de 19^e -eeuwse gordel rond de stad te herwaarderen. Ze pakken het achtergestelde stadsdeel wijk per wijk aan met vele partners. Dit maakt het mogelijk om beschikbare middelen, subsidies en medewerkers te concentreren. Via het stadsvernieuwingsproject is de Stad bezig met deze buurten leefbaarder te maken, de woonkwaliteit te verhogen en een betere sociale mix en sociale cohesie te creëren. Zo werd bijvoorbeeld de Brugse Poort al aangepakt via het project 'Zuurstof voor de Brugse Poort'. (Stad Gent, z.j., n) Ook het Rabot en Ledeberg werden onder handen genomen. De wijken Dampoort en Sint-Amandsberg zijn volop in ontwikkeling. Bij deze wijken zet men ook in op nieuwe open ruimtes, probeert men meer ademruimte te brengen en stadsparkjes en buurtgroen te ontwikkelen. Zoals we eerder in de beleidsnota van de Groendienst zagen, zijn deze ruimtes echter te klein voor de dichtbevolkte wijken.

2.3.2.2 Risico's

De opwaardering van Gentse achtergestelde wijken kan echter ook een risico inhouden. Door gentrificatie, de opwaardering van een woongebied waardoor de vastgoedprijzen stijgen, vinden mensen met minder middelen geen betaalbare woning meer. Dit zorgt dan op zijn beurt voor sociale verdringing: "Binnenstedelijke vervallen wijken worden door pioniers uit de middenklasse ontdekt en geherwaardeerd. De oorspronkelijke arbeiders verlaten de wijk en de middenklasse betreft hun woningen." (Van Bouchaute, 2012, p. 8) Hierdoor zal het armere deel van de inwoners verder weg van het stadscentrum geduwd worden. Om dit tegen te gaan besloot Gent om sociale woningen bij te bouwen in de wijken. Wanneer ze er echter niet in slagen om de armere bevolkingsgroepen te laten blijven in de wijken, zullen zij ook minder toegang hebben tot groene ruimtes: "De meeste mensen wonen graag in een groene wijk. De huizenprijzen in groene wijken, langs water of groengebieden zijn verhoudingsgewijs hoger." (Atelier GROENBLAUW, z.j.)

2.4 Besluit

Elke Belgische burger heeft recht op een menswaardig leven en heeft basisrechten beschreven in de Belgische Grondwet. Uit de resultaten van de leefbaarheidsmonitor kunnen we echter afleiden dat deze basisrechten niet altijd gerealiseerd worden voor de bewoners van de 19^e-eeuwse stadsgordel. De bevolkingsdichtheid is er uitermate hoog, er is geen kwalitatieve huisvesting, druk verkeer en de buurt heeft het minste toegang tot groen. Stad Gent probeert deze problematiek aan te pakken door sterk in te zetten op armoedebestrijding. Aan de hand van het lokale armoedebeleid kiest de stad voor een integrale benadering waarbij zij werkt op verschillende levensdomeinen. In geen van deze levensdomeinen komt het aspect 'toegankelijk maken van groen' aan bod. Bij het tweede initiatief, het stadsvernieuwingsproject, wordt er stil gestaan bij de inrichting van de openbare ruimtes in de 19^e-eeuwse stadsgordel.

In dit grootschalig project is er wel aandacht voor natuur in het stadsbeeld door bijvoorbeeld de invoeging van wijkparkjes, maar in verhouding met het aantal wijkbewoners schiet de hoeveelheid groen nog steeds tekort. We besluiten dat er voorlopig te weinig aandacht besteed wordt aan de link tussen een groene omgeving en armoedebestrijding. Het zou voordelig kunnen zijn voor mensen in armoede dat het aspect groen structureel ingebed zit in de werking van het OCMW. In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de voordelen van groen voor mensen in armoede.

Hoofdstuk 3: Invloed van groen op het welzijn van mensen die in armoede leven

In hoofdstuk 1 gingen we kort in op het belang van groen. In dit 3de en verbindende hoofdstuk gaan we dieper in op de impact van groen op het welzijn van de mens. Dit koppelen we aan de problematieken van mensen in armoede. Daarbij zullen we ons vooral toespitsen op de bewoners van de 19^e-eeuwse gordel die behoren tot de groep met de laagste inkomens. Ik vond geen specifieke studies rond de effecten van groen op mensen in armoede. In het onderstaande stuk zijn daarom studies van het belang van groen op het welzijn van de mens, naast een aantal problematieken bij mensen in armoede gezet. Er wordt hier telkens naar de mogelijke positieve effecten van groen op deze problematieken gekeken. We bekijken eveneens welke projecten er reeds bestaan voor het begeleiden van mensen in armoede naar groen en waar er verbetering mogelijk zou kunnen zijn.

3.1 De mogelijke positieve effecten van groen op een aantal aspecten van armoede

Het contact met groen en zelfs het zicht op groen en natuur heeft een positief effect op de gezondheid. Zowel direct als indirect. Groen helpt bij het recupereren van stress en het herstellen van ziekten. Groen zet aan tot beweging en leidt tot sociale contacten, wat dan weer een indirect effect heeft op de gezondheid. (Aertsens et al., 2012, p. 74)

3.1.1 Groen reduceert ziekten

Voldoende groenoppervlakte binnen een straal van 1 km van de woning (zie tabel 1), zou leiden tot de vermindering van 18 (op een totaal van 24 onderzochte) specifieke ziektebeelden. Dit positief effect is onder andere gevonden bij hartziektes, nek- en rugklachten, depressie, angststoornissen, infecties van de bovenste luchtwegen, astma, infectieziekten van het maagdarmkanaal, urineweginfecties, bepaalde vormen van kanker en diabetes. (Aertsens et al., 2012, p. 74)

Het positieve verband is het grootst voor mentale ziektes, vooral bij depressies heeft groen een belangrijke meerwaarde. (Aertsens et al., 2012, p. 76) Dit is geen onbelangrijke bevinding want depressie is een stemmingsstoornis die veel mensen in onze maatschappij treft. "Maar liefst 20 procent van de vrouwen en 10 procent van de mannen krijgen ooit in hun leven met een vorm van depressie te maken." (Vlaamse Vereniging voor Geestelijke Gezondheid, z.j.)

In België hebben we te maken met een grote gezondheidskloof. Mensen leven langer en in betere gezondheid naarmate ze een hogere socio-economische status (opleidingsniveau en/of inkomen) hebben. Laag opgeleiden hebben vaker aandoeningen zoals chronische ziekten, hart- en vaatziekten, chronische longziekten, diabetes en ernstige nierziekten dan hooggeschoolden. Veel van deze doodsoorzaken en ziekten kunnen vermeden worden door een gezondere leefstijl. (Stad Gent, z.j., e) De effecten van groen op het reduceren van welvaartziekten zoals hart- en vaatziekten en diabetes van type 2 is dus van belang bij mensen in armoede aangezien deze aandoeningen vaker bij hen voorkomen.

Daarnaast zijn de socio-economische factoren medebepalend voor een verhoogd risico op depressie. (Stad Gent, z.j., e) Uitgerekend groen speelt een belangrijke rol in het reduceren van depressie. Groen en natuur in en om de stad zorgen voor gezonde en gelukkige stadsbewoners. Aangezien de buurtbewoners van de 19^e-eeuwse gordel weinig toegang hebben tot groen kan de begeleiding naar de groenpolen een erg belangrijke preventieve rol hebben op bepaalde gezondheidsproblemen. De functies van groen op reductie van psychische en fysische ziektes hebben het grootste nut bij de doelgroep die net een verhoogd risico heeft op deze ziektes.

3.1.2 Groen reduceert stress

Het kijken naar groen of het contact met groen reduceert stress. Stedelingen die een natuurlijke omgeving bezoeken hebben onmiddellijk een lagere dosis stresshormoon dan mensen die niet recent buiten zijn geweest. (Reynolds, 2015) Alleen al het kijken naar groen zorgt voor minder stress en herstelt het concentratievermogen. (de Vries, Maas, & Kramer, 2009, p. 33) Uit meerdere studies in ziekenhuizen blijkt immers dat patiënten die uitkijken op groen, sneller genezen. (Bosplus, z.j.) Ook een doctoraatsonderzoek van Maas (2008) toonde het positieve verband aan tussen groen in de omgeving en een vlottere recuperatie na ziekte.

Mensen in armoede zijn vatbaarder voor stress, wat uiteindelijk kan leiden tot gezondheidsproblemen. Wanneer we in beschouwing nemen dat de Gentse stadsgordel volgens de leefbaarheidsmonitor als het minst leefbaar wordt ervaren en de bewoners in deze wijken vaak met allerlei problemen te kampen hebben zoals de grote verkeersdruk en de dichte bebouwing, kunnen we besluiten dat zij het meest vatbaar zijn voor stress. (Gent z.j.,i) De stressreducerende werking van groen zou dus het meeste effect kunnen hebben op mensen in armoede. Ten eerste kan groen hier een belangrijke rol spelen in het aanbieden van een rustige plek. Ten tweede kan groen ook hier weer een preventieve rol spelen op vlak van gezondheidsproblemen.

3.1.3 Groen zet aan tot bewegen

Het blijkt eveneens uit studies dat groen in de buurt aanzet tot bewegen. Beweging is dan weer cruciaal voor de gezondheid en het mentale welbevinden, vooral wanneer we weten dat één op vier Vlamingen kampt met overgewicht. (Aertsens et al., 2012, p. 65)

Het positieve effect van groene zones zijn eveneens merkbaar bij kinderen. Wanneer zij toegang hebben tot groene ruimten, krijgen ze meer kansen om fysiek actief te zijn. Dit heeft een positief effect op hun gezondheid. (Aertsens et al., 2012, p. 66) We kunnen stellen dat een natuurlijke speelplek, zoals een park, kinderen uitdaagt om meer te bewegen als we zien dat kinderen uit groenere gebieden ongeveer 10% meer van hun tijd buiten spenderen dan leeftijdsgenoten in groenarme gebieden. Dit zou uiteindelijk leiden tot ongeveer 18 % minder overgewicht. (Bosplus, 2015) Ook hier is weer de link te leggen met lager opgeleiden. Lager opgeleiden hebben zoals we zagen in hoofdstuk 2 namelijk een groter risico op overgewicht en dus ook meer nood aan groen om hen te motiveren.

3.1.4 Groen zet aan tot sociale interactie

De natuur beïnvloedt onze dagelijkse gemoedstoestand en onze emotionele gezondheid. Daarnaast vergemakkelijken groene ruimtes het sociaal contact en verbeteren ze de persoonlijke ontwikkeling en zingeving bij volwassenen. Een groene omgeving nodigt uit tot recreatie en sociale interactie. Deze interacties zijn belangrijk om deel te nemen aan het maatschappelijk leven en zich aanvaard te voelen.

Wetenschappelijke onderzoeken hebben aangetoond dat het effect van een groene omgeving of 'voldoende groen' in de nabijheid niet te onderschatten is.

De kwaliteit van onze lokale groengebieden is van levensbelang. Toegang tot een degelijke groenzone is een basisvereiste voor een goede leefkwaliteit, net zoals wonen, gezondheid en educatie. Publieke groene ruimten geven ons de mogelijkheid om te sporten, elkaar te ontmoeten, ze vormen een platform voor bijeenkomsten, voor educatie, en laten ons bekomen van het stressvolle stadsleven. (Devlaeminck, Vanhulle, & Van Rompuy, 2015, p. 5)

Er werd onderzoek gevoerd in twee Gentse wijken door het Instituut voor Bos en Natuuronderzoek. Men merkte dat mensen uit groenere wijken gelukkiger waren en zich meer tevreden uitlieten over de buurt dan de stadsbewoners met een meer versteende omgeving: “Groen kan een stad verbinden, haar kwaliteiten in de verf zetten en moet de basis vormen voor de ontwikkeling van de stad. Groen is structuur- en beeldbepalend, het is het fundament van een duurzame stad.”(Balthazar, 2014, p. 1)

3.2 Verder uitwerken theoretisch kader

Het voldoende bezoeken van groene omgevingen is dus belangrijk voor de gezondheid van de mens. Het ANB probeert via verschillende projecten en publicaties het draagvlak voor natuur bij het brede publiek te versterken. Met het project ‘Groen in de Stad’ en de bijhorende publicatie ‘Investeer in groen, winst verzekerd’ communiceert ANB al over de voordelen van natuur en specifiek over de voordelen van natuur in een bebouwde omgeving. (De Smet, 2014, p. 17)

Er is hier echter nog geen specifieke link gelegd naar armoede. Voor de link tussen de voordelen van groen bij mensen in armoede is er meer onderzoek nodig. In het bovenstaande stuk werden aparte studies over de voordelen van groen naast studies rond armoede gezet en verbonden. Ik probeer op deze manier te wijzen op deze mogelijke link. Specifieker onderzoek waar men de effecten meet van groen op mensen in armoede, vond ik niet terug. Een theoretisch kader rond deze link kan leiden tot meer communicatie en sensibilisering rond het belang van groen voor mensen die in armoede leven.

Het is ook belangrijk dat maatschappelijk werkers het effect van groen op mensen in armoede erkennen. Dan pas gaan ze dit meer integreren in hun werking. Nu zijn er bijvoorbeeld een aantal maatschappelijk werkers die natuur belangrijk vinden en hier meer rond gaan werken, toch is dit echter erg beperkt. Momenteel ontbreekt de begeleiding van mensen in armoede naar groen in Gent. Door specifiek onderzoek rond het belang van groen voor mensen in armoede kan dit eerder als algemeen aanvaard en aangenomen worden. De communicatie rond de voordelen van het begeleiden van mensen in armoede naar groen en de effecten ervan zou dus een groter draagvlak creëren waardoor meer buurtwerkingen dit zouden opnemen. Mensen in armoede ervaren te veel drempels om er op eigen houtje te geraken.

3.3 Drempels bij mensen in armoede

Mensen die in armoede leven hebben nood aan ontspanning, maar hebben niet veel budget over voor betalende activiteiten. Groene omgevingen zijn gratis en bieden de perfecte gelegenheid om uit de drukte van het stad te ontsnappen. Het zijn gebieden waar mensen in armoede even alle stress kunnen achterlaten. Toch wordt er in Gent nog niet altijd stilgestaan bij het begeleiden van mensen in armoede naar dit gratis aanbod. “Een uur natuur is de kortste weg naar een rustige geest in een ontspannen lijf. Kansen zijn er te over. Dichtbij huis en dichtbij de plek waar je met vakantie bent. Je moet het alleen wéten, en er geraken.” (Steunpunt vakantieparticipatie, 2013b) Het is echter niet zo dat er een gebrek is aan interesse in groen. De groene stadsparkjes in Gent worden veel gebruikt. (R. Coddens, persoonlijke communicatie, 9 mei 2016).

Mensen zoeken het groen dus wel op als dit voldoende in de buurt ligt. Mensen in armoede kennen echter vaak het aanbod niet of ervaren drempels waardoor ze niet tot aan het aanbod geraken. Dit werd bevestigd in gesprekken met maatschappelijk werkers, met mensen in armoede en met organisaties die wel al inzetten op het begeleiden van mensen in armoede naar groen. Er worden hieronder enkele bevindingen vermeld in verband met deze drempels. Er werd geen oplijsting van mogelijke drempels gemaakt aangezien dit geen deel is van deze bachelorproef.

3.3.1 Pijnpunten

In een buurtcentrum in de 19^e-eeuwse gordel is het onderwerp 'contact met de natuur' tijdens de groepswerking al eens aan bod gekomen. Tijdens de groepswerking toonde de groep duidelijk interesse in groen en natuur. (I. De Knijf, persoonlijke communicatie, 23 maart 2016) Na een persoonlijke rondvraag in het buurtcentrum bij de leden van de groepswerking, konden een aantal pijnpunten blootgelegd worden. De leden gaven aan last te hebben van de drukte en het lawaai van de stad. In combinatie met een klein appartement kan dit tot een opgesloten gevoel leiden. Ze voelden de nood om contact te hebben met natuur.

In een persoonlijk gesprek, wees ik hen op de aanwezigheid van groenpolen in Gent. De Gentbrugse Meersen liggen op amper drie kilometer van het buurtcentrum en zijn niet zo moeilijk te bereiken met het openbaar vervoer of met de auto. Zij hadden echter nog niet van dit domein gehoord en kenden ook de rest van het groene aanbod in Gent niet. Hoewel er wel interesse was in de gebieden, bleken er toch een aantal drempels te bestaan waardoor zij doorgaans de gebieden niet bereiken, zoals het op hun eentje bezoeken van zo'n gebied. (Buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord, persoonlijke communicatie, 19 april 2016)

Dat de interesse in groenpolen groot is, werd duidelijk toen we afspraken op 10 mei om met de groep het gebied te bezoeken. Op twee personen na waren alle leden van het groepsgesprek aanwezig en dit ondanks de regen. Hieruit kunnen we afleiden dat wanneer de doelgroep op de hoogte is van het aanbod en begeleiding krijgt om de polen te bereiken, zij hier ook gebruik van zullen maken. Het bezoek aan de Gentbrugse Meersen was een positieve ervaring. De groep gaf zelf ook aan het interessant te vinden als er meer over groene gebieden in Gent zou gecommuniceerd worden. Zij genoten erg van de rust die de natuur geeft, maar vinden de gebieden moeilijk toegankelijk.

3.3.2 Steunpunt Vakantieparticipatie

Ik nam contact op Steunpunt Vakantieparticipatie dat zich richt op personen en gezinnen in armoede, die vanwege allerlei drempels niet van een vakantie kunnen genieten. "Steunpunt Vakantieparticipatie wil iedereen de kans geven om op vakantie of op daguitstap te gaan in Vlaanderen en Brussel." (Steunpunt Vakantieparticipatie, 2013a) Zij bemiddelen bij eigenaars met een interessant aanbod. Ze zorgen onder andere bij toeristische organisaties voor een link met toerisme en sociale organisaties. Vakantie bevordert net als groene omgevingen de gezondheid en vergroot sociale netwerken. (Steunpunt Vakantieparticipatie, 2013a)

Het Steunpunt vakantieparticipatie heeft vakantieguides in dienst om mensen in armoede informatie te geven rond uitstappen en vakanties. In 2015 hebben ze voor het eerst in de uitgave bijzondere aandacht besteed aan de mogelijkheden van bos en natuur in Vlaanderen. Het steunpunt merkte bij focusgesprekken² en ronde tafelgesprekken dat thema's als natuur en dieren erg belangrijk zijn voor de doelgroep. (M. Schapmans, persoonlijke communicatie, 17 maart 2016) Door deze interesse is er dan ook een project ontstaan in samenwerking met het Agentschap voor Natuur en Bos. Steunpunt Vakantieparticipatie en het ANB werken samen aan een vakantieaanbod in en om de Vlaamse bossen en natuurgebieden. (M. Schapmans, persoonlijke communicatie, 17 maart 2016) Vanuit de Vlaamse overheid zet men dus in op het begeleiden van mensen in armoede naar natuur.

² Een focus- of rondetafelgesprek zijn groepsgesprekken waar verschillende betrokkenen op een gelijkwaardige manier in discussie gaan over een specifiek onderwerp.

Het is geen kwestie van gebrek aan interesse, er zijn vaak drempels om een uitstap te doen. Vaak vallen mensen terug op wat ze kennen en wat dichtbij is. (V. Heyens, persoonlijke communicatie, 18 maart 2016) Als je al kind nooit ging wandelen met je ouders, niet mee op bosklas ging en niet in de jeugdbeweging zat, dan heb je natuur misschien nooit bewust meegemaakt. Onbekend is onbemind. (M. Schapmans, persoonlijke communicatie, 17 maart 2016)

Een wandeling in het bos, vissen aan een waterplas, genieten van een weids uitzicht? De wind in je haren, prikkelend frisse geur in je neus, warm worden van je lijf in beweging? Dat is puur genieten, tot rust komen, blij worden. Da's vakantie! En bovendien: onuitputtelijk, gratis én – als je wil- zelfs dichtbij huis. Vandaar slaan Vakantieparticipatie en het Agentschap voor Natuur en Bos de handen ineen. Want ze willen allebei hetzelfde: meer mensen op weg helpen om de natuur te ontdekken, ervan te leren houden, er op adem te komen en energie op te doen. (Steunpunt vakantieparticipatie, 2013b)

Steunpunt vakantieparticipatie is daarnaast ook een samenwerking aangegaan met natuurland CVN, waardoor mensen in maatschappelijk kwetsbare situaties aan een veel lager tarief kunnen participeren aan natuur- en milieueducatie. (J. Flour, persoonlijke communicatie, 4 maart 2016)

3.3.3 'Uit voor een prikje'

Ook de Provincie Oost-Vlaanderen heeft aandacht voor het bekender maken van het groene aanbod bij mensen in armoede. Het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen biedt verschillende initiatieven aan voor een gratis of goedkope vrijetijdsbesteding. Dit aanbod is heel gevarieerd en bevat onder andere natuurbeleving. Het aanbod wordt gebundeld in een folder 'Uit voor een prikje' die je drie keer per jaar toegestuurd kan krijgen of kan downloaden op de website: http://www.oost-vlaanderen.be/public/cultuur_vrijetijd/gratis_aanbod/index.cfm Men organiseert bijvoorbeeld een 10-tal keren een uitstap met een ervaren gids in Puyenbroeck, met telkens een ander thema. De deelname is gratis, maar men moet zich hiervoor wel inschrijven.

3.4 Het gebrek aan groen of begeleiding naar groen als vorm van sociale uitsluiting

Groen kan dus een belangrijke en positieve rol vervullen in het leven van mensen in armoede. Het feit dat mensen in de 19e-eeuwse stadsgordel het minst toegang hebben tot groen is ook een vorm van sociale uitsluiting. Zo is er bijvoorbeeld aangetoond dat kinderen die dicht bij de natuur leven, harmonieuzer opgroeien en aantoonbaar beter presteren op school. (iVerde, 2016) Studies tonen ook aan dat de waarde van huizen afneemt bij toenemende geluidshinder. (Aertsens, et al., 2012, p. 53) Zoals we eerder al zagen stijgen de prijzen van huizen als ze dicht bij groen liggen. Het zijn dus de mensen met voldoende middelen die kwalitatieve woningen kunnen betalen dicht bij groen en die het meest kunnen genieten van de voordelen ervan.

Instituten zoals groepen, gemeenschappen, verenigingen en ook buurten houden vaak uitsluiting in stand door hun ontoegankelijkheid en bureaucratisch functioneren. Algemene voorzieningen zijn het meest afgestemd op mensen met een middenklassencultuur. (Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en Welzijnszorg vzw, z.j.) Via een structurele samenwerking tussen de Groendienst en het OCMW kan men mensen in armoede beter begeleiden naar groene zones. Op deze manier gaan we een stuk sociale uitsluiting tegen en verbreden we de visie op armoede.

3.5 Besluit

Het begeleiden van mensen in armoede naar groene zones kan verschillende positieve gevolgen hebben. Dit kan preventief werken voor psychische en fysische ziektes. We zagen namelijk dat groen een positief effect heeft op verschillende ziektes waar mensen met een lagere socio-economische status vaker mee kampen. Dit zijn onder andere depressies, hart- en vaatziekten. Mensen met een hogere socio-economische status leven langer en in betere gezondheid. Zij hebben deze voordelen van groen dus minder nodig.

Groene omgeving leiden ook tot minder stress. Als we naar de 19^e-eeuwse gordel kijken in Gent blijkt deze het minst leefbaar. Het begeleiden van mensen in armoede naar de groene zones kan een belangrijke rol innemen bij het reduceren van stress. Groene omgevingen kunnen immers een plaats van rust bieden waar mensen in armoede even hun problemen kunnen vergeten of zich ontdoen van alle omgevingsstress uit hun wijk. Daarnaast hebben mensen in armoede meer kans op overgewicht. Groene omgevingen zoals de groenpolen kunnen hen stimuleren om meer te bewegen. Tenslotte vergemakkelijken groene ruimtes het sociaal contact en verbeteren ze de persoonlijke ontwikkeling en zingeving bij volwassenen. Een groene omgeving draagt bij tot de levenskwaliteit

Toch hebben mensen in armoede vaak het minst toegang tot groen. Mensen met minder middelen zullen in wijken met onder andere meer verkeersdruk, geluidshinder en minder groen wonen omdat de waarde van de huizen daar veel lager is. Een kwalitatief huis in een kwalitatieve omgeving kunnen mensen in armoede zich niet permitteren. Indien men dan probeert om de wijken leefbaarder te maken kan men sociale verdringing creëren. Wat men wel kan doen is bestaande groene zones toegankelijker maken.

Dit toegankelijk maken van de groenpolen is een essentieel onderdeel want mensen in armoede geraken vaak niet vanzelf in deze gebieden. Zij hebben een duwtje in de rug nodig. Dit blijkt uit gesprekken met de doelgroep van het buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord. Ook bij de werking van Steunpunt Vakantieparticipatie is het duidelijk dat het begeleiden een belangrijk onderdeel is. Zij helpen immers meer mensen op weg om de natuur te ontdekken en ervan te leren houden. Uit deze organisaties en uit de wandeling met de doelgroep van het buurtcentrum bleek ook dat er zeker een interesse is voor deze groene gebieden.

Het lijkt interessant voor de Groendienst en het OCMW om zich te engageren voor het begeleiden van mensen in armoede naar groene gebieden, zodat deze mensen hun weg naar de groenpolen vinden.

Hoofdstuk 4: Handvaten voor de Groendienst en het OCMW

Het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen vergt een samenwerking tussen de Groendienst (het aanbod) en de diensten van het OCMW (expertise over en toegang tot de doelgroep). In dit hoofdstuk gaan we kijken op welke wijze zowel de Groendienst als het OCMW kunnen inpikken op het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen en hoe zij elkaar daarin kunnen vinden. Ik trachtte hiervoor de juiste diensten met elkaar in contact te brengen, zodat deze elkaar achteraf gemakkelijker vinden om een concrete aanpak uit te werken.

De Groendienst kan zich inzetten om in samenwerking met het OCMW de groenpolen bekend te maken in achtergestelde wijken. Zij kunnen samen kijken welke drempels er zijn en deze proberen weg te werken. Dit vereist ook een specifieke aandacht naar de communicatie rond de groenpolen. Het OCMW kan hierover haar expertise gebruiken en zorgen dat deze informatie wijder verspreid wordt in de wijken. Daarnaast kan het OCMW zich engageren om het aspect natuur te integreren in de levensdomeinen van het armoedebestrijdingsplan. Er zijn verschillende mogelijkheden waarop de diensten kunnen inpikken. Het is hierbij telkens belangrijk dat de waarde van groen voor mensen in armoede erkend wordt.

Zowel de Groendienst als het OCMW toonden interesse om meer aandacht te geven aan deze link. Beide diensten waren bereid om samen te zitten en te kijken naar deze mogelijkheden. Joris Beaumon, coördinator armoedebeleid Gent en Liesbet Van Loo, communicatieverantwoordelijke binnen de Groendienst waren hiervoor het aanspreekpunt. Wij zaten op 26 mei samen om te kijken hoe deze twee diensten meer kunnen inzetten op het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen. Hierbij waren ook nog twee ervaringsdeskundigen aanwezig die met een nieuw project rond gezondheidszorg bezig zijn en een maatschappelijk werker vanuit de emancipatorische werking van het OCMW, met wie ik reeds contact had in het buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord.

4.1 Doelgroep gericht communiceren rond het aanbod

Eerst en vooral moeten meer mensen in de achtergestelde wijken de groenpolen kennen, weten waar die liggen en hoe ze er kunnen geraken. Om verschillende groepen te bereiken in de groenpolen is er echter wel aangepaste communicatie nodig. Natuur heeft namelijk niet voor iedereen dezelfde betekenis. De invulling die iemand aan het begrip 'natuur' geeft, is onder meer sociaal-cultureel bepaald. Het is afhankelijk van plaats, tijd, cultuur, ervaring en kennis. (Bogaert, 2004, p. 53) Mensen in armoede kijken dus op een andere manier naar groen en worden op een andere manier aangetrokken. De onderling samenhangende betekenis die mensen toekennen aan de natuur noemt men natuurbeelden. (De Smet, 2014, p. 13)

Als je groepen wilt aanspreken om naar natuur te gaan moet de communicatie aangepast zijn aan het natuurbeeld van die groep. Bij de communicatie over groenpolen moet men dus eerst weten hoe mensen in armoede naar natuur kijken. Welke functie heeft natuur voor hen? Hier kan men op inspelen bij de communicatie.

Er zijn volop kansen om een uur, een dag of een vakantie in de natuur door te brengen. Er is een aanbod op maat van ieders goesting. De uitdaging is om die informatie op een levendige manier bij de mensen te brengen. Je moet eerst weten wat de mogelijkheden zijn, voor je ze kunt gebruiken natuurlijk. (Steunpunt vakantieparticipatie, 2013b)

De Groendienst heeft al een laagdrempelige communicatie waarmee ze zoveel mogelijk Gentenaren probeert te bereiken. Hierbij kan gekeken worden of deze communicatie wel laagdrempelig genoeg is voor mensen in armoede. Daarna kan men de boodschap breder proberen verspreiden door dit bijvoorbeeld specifiek in kansarme wijken te gaan doen.

De Groendienst heeft bijvoorbeeld een nieuwsbrief van de Gentbrugse Meersen. Deze wordt verspreid in Gentbrugge en Ledeberg. Men is bereid om deze ook te verdelen in de kansarme buurten die verder liggen. (Van Loo, L., persoonlijke communicatie, 27 mei 2016) De leden van het buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord, hadden ook interesse in deze nieuwsbrief. (Buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord, persoonlijke communicatie, 10 april 2016) Daarnaast is de Groendienst eveneens bereid om een toegankelijke kaart beschikbaar te stellen met een overzicht van het groenaanbod in Gent. Of kan er gevraagd worden naar een begeleide wandeling. (Van Loo, L., persoonlijke communicatie, 27 mei 2016)

De verspreiding van communicatie is dus een eerste luik dat uitgewerkt moet worden. De Groendienst kan een flyer/brochure opmaken of een bestaande brochure ter beschikking stellen. Deze kan dan verder verspreid worden in achtergestelde wijken via het OCMW. Dit kan bijvoorbeeld via welzijnsbureaus gebeuren. Het tweede luik is het wegwerken van drempels. Dit moet via de expertise en onderzoek vanuit het OCMW gebeuren. (Akyil, Y., persoonlijke communicatie, 11 mei 2016)

4.2 Drempels wegwerken

Naast het bekend maken van de groenpolen in de achtergestelde wijken, moet er ook rekening gehouden worden met de mogelijke drempels. We zagen reeds in hoofdstuk 3 dat er een aantal drempels zijn voor mensen in armoede die hen verhinderen om bij het aanbod te geraken, zoals het zelfstandig bereiken van zo'n gebied.

Volgens het armoedebeleidsplan (2014-2019) kunnen aanbieders van vrijetijdsactiviteiten telkens bij het OCMW terecht voor advies en ondersteuning wat betreft begeleiding van mensen in armoede. (Coddens, 2014c, p. 15) Het OCMW onderzoekt namelijk hoe armen uitgesloten worden, welke drempels ze ervaren en hoe men deze drempels kan wegwerken. (Coddens, 2014b, p. 22)

Het OCMW van Gent had nog niet stilgestaan bij deze link, net omdat de groenpolen beschikbaar en gratis zijn. (R. Coddens, persoonlijke communicatie, 9 mei 2016) Het is echter niet omdat dit aanbod gratis is, dat mensen in armoede hier gemakkelijk geraken. Zij ervaren nog steeds drempels. (Buurtcentrum Macharius-Heirnis-Scheldeoord, persoonlijke communicatie, 19 april 2016) Diegenen die sterk genoeg in hun schoenen staan zullen de groenpolen wel vinden, maar voor diegenen die de stap moeilijker zetten is het toch interessant om te kijken naar deze mogelijke drempels. Mensen in armoede geraken naar het groen in de buurt en hebben hier ook interesse in. De groenpolen liggen echter verder uit de buurt, hier kan dan ook extra ingezet worden op de begeleiding naar deze gebieden. Men kan bijvoorbeeld vanuit de emancipatorische werking de link naar groen leggen en kijken welke drempels mensen in armoede ervaren. (R. Coddens, persoonlijke communicatie, 9 mei 2016).

Het is dus belangrijk om in de eerste fase op te lijsten welke drempels mensen in armoede ondervinden om naar één van deze groenpolen te gaan zoals verplaatsing, gebrek aan internet, alleen gaan, enzovoort. Men kan bijvoorbeeld beginnen met het organiseren van een groepsactiviteiten in samenwerking met verenigingen om zo een veilige omgeving te creëren voor de kwetsbaren. (E. Dirikx, persoonlijke communicatie, 23 maart 2016) De Groendienst en het OCMW kunnen samenwerken om deze drempels in kaart te brengen en te kijken hoe ze weggewerkt kunnen worden.

4.3 De integratie van het aspect 'groen' in de levensdomeinen

Het armoedebeleidsplan zet in op verschillende levensdomeinen. Nergens kwam het aspect 'groen' naar voor in deze levensdomeinen. Nochtans heeft het begeleiden naar groen een invloed op verschillende levensdomeinen. De grootste effecten van groen zijn te realiseren bij mensen in armoede.

4.3.1 Inspelen op nieuwe ontwikkelingen en noden

Het armoedebeleidsplan staat uitgeschreven van 2014 tot 2019. Toch zijn er een aantal mogelijkheden om het aspect groen alsnog te integreren in de levensdomeinen. Men streeft immers in het armoedebeleidsplan naar een dubbele doelstelling:

Eenzijds willen we de vele inspanningen van het werkveld beter (op elkaar) afstemmen en waardevolle initiatieven nog meer tot hun recht laten komen. Anderzijds willen we ook kijken waar we momenteel nog te weinig op inzetten en daar met nieuwe of hernieuwde initiatieven op focussen. (Coddens, 2014b, p. 9)

Om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en noden worden de acties in het groeiactieplan om de twee jaar geëvalueerd, bijgestuurd en aangevuld met nieuwe acties. (Coddens, 2014b, p. 4) Met het armoedebeleidsplan wil het OCMW dus ook onderzoeken waar ze momenteel nog te weinig op inzetten en daar met nieuwe of hernieuwde initiatieven op focussen. (Coddens, 2014b, p. 9) Dit biedt kansen om de tot nu toe afwezige link tussen de voordelen van groen voor mensen in armoede te integreren. Het gebrek aan groen kan men bekijken als een vorm van sociale uitsluiting (zoals in hoofdstuk 3 te lezen staat). Op deze manier wordt het mogelijk om dit aspect op te nemen in het armoedebeleidsplan.

Zoals we reeds zagen in hoofdstuk 3, zet het OCMW Gent in op verschillende levensdomeinen om armoede aan te pakken. Per levensdomein zijn er steeds concrete acties uitgewerkt in nauw overleg met de sector en mensen uit de doelgroep. Telkens moet er bekeken worden hoe toegankelijk dit levensdomein is voor mensen in armoede, wat de sector al doet om armoede te bestrijden, waar knelpunten zitten en wat mogelijke oplossingen zijn. Hiervoor gaat men in dialoog met de betrokken beleidsverantwoordelijke(n) en diensten. Men gaat acties stimuleren om de toegankelijkheid van deze domeinen te vergroten voor mensen in armoede. Indien nodig ontwikkelt men aanvullende acties. (Coddens, 2014b, p. 55)

Het toegankelijker maken van groen heeft op verschillende levensdomeinen een invloed en kan daar dus telkens een onderdeel van zijn. Ook hierrond kan men dus acties ontwikkelen. Vooral in het levensdomein sociale relaties en vrije tijd en het levensdomein gezondheid is het nuttig om het aspect groen te integreren.

4.3.2 Levensdomein 'sociale relatie en vrije tijd'

Men kan voor het levensdomein sociale relaties en vrije tijd concrete acties uitwerken om mensen in armoede naar groen toe te leiden. Hiervoor is immers ruimte voorzien in het groeiactieplan. Momenteel geeft men de aandacht in dit levensdomein aan jeugd, cultuur en sport. Natuur zou hier geïntegreerd kunnen worden. Ook dit vergt dan een nauw overleg met de sector.

In het armoedebeleidsplan wordt steeds aandacht geschonken aan het begeleiden van mensen in armoede naar het vrijetijdsaanbod. De ambitie is de toegankelijkheid te vergroten van kwaliteitsvolle relaties en vrije tijd voor mensen in armoede. (Coddens, 2014c, pp. 14-15)

Voor de toegankelijkheid van sociale relaties en vrije tijd zet men in op de Uitpas. Deze Uitpas is uitgegroeid tot een erg brede samenwerking tussen verscheiden diensten, sectoren en de doelgroep zelf. Toen dit net opgestart was, was het dan ook essentieel een goede samenwerking te hebben tussen het OCMW en Departement Cultuur, Sport en Vrije Tijd. Het OCMW moet input geven over het bereiken van mensen in armoede, Departement Cultuur, Sport en Vrije Tijd over het aanbod. Via de cel armoedebestrijding werkt men mee aan de ontwikkeling van de Uitpas.

De verenigingen benadrukken het belang van deelname aan sport, cultuur en jeugdwerk voor iedereen. Door deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod, leren mensen zichzelf en hun vaardigheden (beter) kennen. Het geeft hen de mogelijkheid zich te ontspannen, nieuwe contacten te leggen en zich verder te ontplooiën. Men voelt zich beter in zijn vel, wat ook op de gezondheid een positieve invloed heeft. (Coddens, 2014b, p. 53)

Mensen kunnen gratis naar de groenpolen gaan en er genieten van de natuur of van het recreatieve aanbod. Deze plekken bieden naast het recreatieve aanbod ook nog eens de perfecte gelegenheid om met elkaar een babbeltje te doen. Groen brengt mensen samen, is ontspannend en heeft ook een positieve invloed op de gezondheid. Men kan extra aandacht geven aan het toegankelijker maken van deze groene zones en specifiek de groenpolen.

Voor de groenpolen kan het interessant zijn om op een gelijkaardige manier te werk te gaan zoals bij de Uitpas. Om mensen in armoede te begeleiden naar de groenpolen is er ook een samenwerking nodig tussen verschillende diensten. Zowel de Groendienst als de 'experten' rond armoede zijn hiervoor van belang. Deze experts kunnen wijzen op de mogelijke drempels. Een structurele samenwerking tussen deze diensten kan het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen mogelijk maken.

4.3.3 Levensdomein 'gezondheid'

"Mensen in armoede zijn vaak niet op de hoogte van hun rechten, waardoor ze geen voordeel hebben bij aan aantal maatregelen die hun leven kunnen verbeteren." (Vlaamse overheid departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, afdeling Welzijn en Samenleving, z.j.)

Bij het levensdomein gezondheid (fysieke en geestelijke gezondheid) zet Stad Gent in op een meer toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg en betaalbare en laagdrempelige psychologische hulp. Stad Gent ondersteunt ook acties die gericht zijn op gezond gedrag bij kwetsbare groepen. Aangezien het begeleiden van mensen in armoede naar groene zones een groot effect op zowel de mentale als fysieke gezondheid kan hebben, zijn er ook hier mogelijkheden. (Coddens, 2014a, p. 17)

Stad Gent kan in samenwerking met de Groendienst acties uitwerken in het kader van de positieve invloed van groen op de gezondheid. In het wijkcentrum van de Brugse Poort worden bijvoorbeeld wekelijkse wandelingen georganiseerd. Dit gaat dan puur om beweging. Het is mogelijk iets dergelijks uit te werken waarbij de aandacht ligt op het ontdekken van de natuur.

4.4 Aanvragen subsidies

Indien er een samenwerking ontstaat tussen de Groendienst en het OCMW, hebben zij ook de mogelijkheid om een project in te dienen ter financiering. Zij kunnen immers subsidies aanvragen bij verschillende instellingen en fondsen. Ik geef er enkele mee:

4.4.1 Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkelingen (EFRO)

Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) is één van de structuurfondsen die de Europese Unie in het leven heeft geroepen om doelstellingen van het regionaal beleid te kunnen verwezenlijken.

Met dit regionaal beleid wil de Europese Unie de verschillen tussen de ontwikkelingsniveaus van regio's verkleinen. Het EFRO wordt dan specifiek ingezet om duurzame grootstedelijke ontwikkeling te bevorderen. (Agentschap Innoveren & Ondernemen, 2016)

Vlaanderen heeft van de Europese Unie voor de uitvoering van het EFRO-programma in de periode 2014-2020 een bedrag van 173,5 miljoen euro aan Europese middelen ontvangen. De focus van deze subsidie ligt op de aanpassing aan de klimaatverandering, de verbetering van het leefmilieu en kleinschalige projecten die een economische hefboom betekenen voor achtergestelde buurten. (Agentschap Innoveren & Ondernemen, 2016) Het additionaliteitsaspect³ en het genereren van hefboomeffecten zullen daarom steeds doorslaggevend zijn bij de goedkeuring van projecten.

De Vlaamse Regering keurde een operationeel meerjarenprogramma 2014-2020 goed. Dat is opgebouwd rond vier prioriteitsassen:

Prioriteitsas 1: stimuleren van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie

Prioriteitsas 2: versterken van het concurrentievermogen van KMO'S

Prioriteitsas 3: bevorderen van de overgang naar een koolstofarme economie

Prioriteitsas 4: bevorderen van een duurzame grootstedelijke ontwikkeling

De laatste, namelijk het bevorderen van een duurzame grootstedelijke ontwikkeling, is enkel toegankelijk voor actoren uit de steden Antwerpen en Gent. In het kader van een project om mensen in armoede naar groene gebieden te begeleiden en hierrond meer te sensibiliseren kan hier beroep op gedaan worden.

Gezien het sterk verstedelijkt karakter van Vlaanderen en de belangrijke rol die steden vervullen als motor van groei, innovatie en tewerkstellingscreatie, vormt het bevorderen van een duurzame stedelijke ontwikkeling in Vlaanderen opnieuw een belangrijke as binnen het EFRO-programma. Rekening gehouden met het beperkte budget, worden de middelen ingezet in de steden Antwerpen en Gent. Zij worden vandaag immers het sterkst geconfronteerd met demografische en ruimtelijke uitdagingen. (Agentschap Innoveren & Ondernemen, 2016)

Om hierop een antwoord te formuleren, kunnen beide steden projecten indienen die betrekking hebben op: aanpassing aan klimaatverandering via de bevordering van groen, groenblauwe infrastructuur en klimaat adaptieve ruimte, verbetering van het leefmilieu via het efficiënt gebruik van de beperkte ruimte, (her)gebruik van on(der)benutte terreinen en gebouwen, kleinschalige stedelijke projecten die een economische hefboom betekenen voor achtergestelde buurten. (Agentschap Innoveren & Ondernemen, 2016)

De Contactpersonen hiervoor zijn: Ahmed.abdelhakim@agentschapondernemen.be & Liezelotte.deschrijvere@agentschapondernemen.be

³ Additionaliteit is een van de beginselen die ten grondslag liggen aan het functioneren van de Europese structuur- en investeringsfondsen. De financiële toewijzingen uit de structuur- en investeringsfondsen dienen er niet toe te leiden dat de nationale structurele uitgaven in die regio's worden teruggeschroefd, maar dienen enkel een aanvulling te zijn op de nationale overheidsuitgaven. (Europese Commissie, 2005)

4.4.2 Stedenfonds

Het Vlaams regeerakkoord stelt dat de Vlaamse overheid werk moet maken van duurzame, creatieve steden, met als bedoeling de stedelijke kernen aantrekkelijker te maken. De steden moeten een evenwichtige sociale en demografische mix en een sterk sociaal weefsel creëren, met een interessant cultureel, onderwijs-, verzorgings-, mobiliteits-, winkel- en arbeidsaanbod, evenals betaalbare woningen. (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., c)

“Met het Stedenfonds zorgt de Vlaamse overheid voor een structurele financiering van de dertien centrumsteden en van de Vlaamse Gemeenschapscommissie.” (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., c) De middelen van het Stedenfonds zijn bestemd voor: de verhoging van de leefbaarheid op stads- en wijkniveau, het tegengaan van de dualisering⁴ en de verhoging van de kwaliteit van het bestuur van de stad.

Alle dertien centrumsteden hebben bij de Vlaamse overheid hun strategisch meerjarenplan reeds ingediend voor de periode 2014-2019. Daarin staat hoe zij invulling geven aan de Vlaamse beleidsprioriteiten van het Stedenfonds en waarvoor zij die middelen willen aanwenden. Via dit strategisch meerjarenplan hebben zij dus tegelijk de subsidieaanvraag voor het Stedenfonds ingediend. (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., c) Dit belet echter niet dat Stad Gent dit in haar volgende meerjarenplan 2020-2025 kan opnemen.

4.4.3 Innovatie stadsprojecten

Men kan ook beroep doen op subsidies om wonen in de stad aantrekkelijker te maken. De Vlaams minister van Steden verleent verenigingen en instellingen immers subsidies voor innoverende en experimentele projecten die wonen en leven in de stad aantrekkelijker maken. De Vlaamse overheid ziet vernieuwende projecten uit het verenigingsleven als één van haar belangrijkste hefboomen tot stedelijke vernieuwing en de verbetering van het wonen in de stad. (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., a) Projecten die in aanmerking komen voor subsidiëring, moeten de volgende doelstellingen nastreven: duurzaamheid, het beperken van de woon- en leefkost (bv. Door het omgaan met de hoge dichtheid of beperkte ruimte in de stad) en bijdragen aan een warme/sfeervolle samenleving. De projecten moeten daarnaast inspelen op de demografische en maatschappelijke evoluties van steden: de toename van de bevolking en het aantal gezinnen, verjonging, verkleuring en vergrijzing van de bevolking, de stadsvlucht van jonge gezinnen, de klimaatverandering. (Agentschap Binnenlands bestuur, z.j., a)

4.4.4 Koning Boudewijnstichting

De koning Boudewijnstichting heeft verschillende fondsen waarop beroep kan worden gedaan. Zo staat armoedefonds in voor nieuwe benaderingen om het armoederisico te verkleinen en sociale cohesie te versterken. Het armoedefonds geeft ondersteuning aan verenigingen en instellingen in België om een vernieuwend project van armoedebestrijding te realiseren dat zich inschrijft in een lokale dynamiek van solidariteit met de armen.

Adres: Brederodestraat 21 1000 – Brussel, Telefoon (algemeen) 025111840.
(Koning Boudewijnstichting, z.j.)

⁴ Dualisering heeft betrekking op de ongelijkheid tussen hoger opgeleiden en lager opgeleiden. Er is een dualisering in de politieke participatie. Lager geschoolden nemen minder en anders deel aan het politiek gebeuren. Ze worden lid van andere organisaties, stemmen op andere politieke partijen, halen hun informatie uit andere media,... (Van Bouchaute, Timbremont, Pruyt, 2013).

4.5 De mogelijke opvolging van deze bachelorproef

Zoals in de inleiding te lezen stond had vond er een vergadering plaats met de coördinator van het armoedebeleid in Gent, de communicatieverantwoordelijke binnen de Groendienst, een maatschappelijk werker uit de emancipatorische werking van het OCMW en twee ervaringsdeskundigen.

Aangezien deze bachelorproef geen antwoorden biedt op welke drempels er zijn voor mensen in armoede om naar natuur te gaan en hoe deze weggewerkt kunnen worden was deze eerste ontmoeting belangrijk. Indien de Groendienst en het OCMW willen inzetten op het begeleiden van mensen in armoede naar de groenpolen, is een verdere uitwerking vereist. Mijn bachelorproef is slechts het begin van een proces om mensen in armoede naar de groenpolen te begeleiden.

Eerst en vooral is het nodig dat dit thema ingang krijgt bij de armoedeverenigingen vooraleer er een project opgestart kan worden. Verenigingen waar armen het woord nemen werken namelijk 'bottom up', zij zetten zelf geen items op de agenda maar gaan in op de noden van mensen in armoede. Er kan bekeken worden in de cel armoedebestrijding plus of er interesse is in de link met natuur. De cel is een vaste vertegenwoordiging van de Gentse 'armoedeverenigingen sinds 2014. Deze vaste vertegenwoordigers zijn CAW Oost Vlaanderen regio Gent, Samenlevingsopbouw Gent, De Gentse Overleg tafel (koepel van de 3 verenigingen waar armen het woord nemen), KRAS vzw en de Emancipatorische Werking van OCMW Gent. Op het eerstvolgende overleg kan dit thema op de agenda gezet worden. Indien dit ingang vindt moet er vervolgens een uitgebreide analyse gebeuren rond de drempels van mensen in armoede bij het gaan naar natuur. Dit kan gebeuren aan de hand van bevragingen via de verenigingen. (Beaumont, J., Persoonlijke communicatie, 26 mei 2016) Het is daarbij belangrijk dat het OCMW en de Groendienst in tussentijd contact blijven houden en elkaar op de hoogte brengen van mogelijke vorderingen. Zij maakten hiervoor reeds een nieuwe afspraak ter opvolging.

Nadat dit thema ingang heeft gevonden en er een analyse rond de drempels gebeurd is, kan men overgaan tot actie in samenwerking met de Groendienst. Ondertussen staat de Groendienst blijvend open voor feedback in verband met de communicatie en de laagdrempeligheid. De Groendienst is geëngageerd om hier een rol in op te nemen. (Van Loo, L., persoonlijke communicatie, 27 mei 2016)

De ervaringsdeskundigen die aanwezig waren, zijn aangesteld in een nieuw project rond gezondheidszorg dat nog verder uitgewerkt moet worden. Het is een mogelijke piste om het aspect 'groen' ook hierin op te nemen.

Hoofdstuk 5: Conclusies

Groene omgevingen hebben een positief effect op het welzijn van mensen. Het is dan ook logisch dat huizen een stuk duurder worden naargelang de hoeveelheid groen die er zich bevindt. Dit maakt dat mensen in armoede minder kwalitatief groen in de omgeving hebben. We zagen dit bij de buurtbewoners van de 19^e eeuwse gordel, deze armste wijken van Gent hebben het minste toegang tot groen. Nochtans zou deze groep het meeste baat hebben bij de positieve effecten van groen. Zij kampen immers systematisch met een aantal problematieken waar groen wellicht een positief effect op heeft.

Ik trachtte dit aan te tonen door verschillende studies over de voordelen van groen naast studies over armoede te leggen. We zagen in hoofdstuk drie dat groen een positief effect kan hebben op bepaalde fysische en psychische ziektes die vaker voorkomen bij lager opgeleiden. Erg belangrijk hierbij is het effect van groen op depressie. Ook reduceert groen stress, zet het aan tot bewegen en leidt het tot interactie. Deze effecten van groen zijn van belang voor mensen in armoede omdat zij vaker te maken hebben met stress, meer kans hebben op overgewicht en vaker een sociaal geïsoleerd leven leiden. Meer specifiek onderzoek naar welke positieve effecten groen heeft op mensen in armoede is hier aangewezen.

Het onvoldoende toegang hebben tot groen wordt in deze bachelorproef bekeken als een vorm van sociale uitsluiting. Mensen met voldoende middelen kunnen immers in kwalitatieve en rustig gelegen woningen nabij groen wonen en kunnen van deze positieve effecten genieten.

Naar aanleiding van een literatuurstudie over de voordelen van groen, in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos waar ik mijn stage doe, heeft Stad Gent meer ingezet op groen rondom de stad. Via de vier groenpolen brengt Stad Gent elke stadsbewoner op maximaal 5 kilometer van een groen gebied. Deze groenpolen kunnen een nieuwe ademruimte bieden voor de bewoners van de achtergestelde wijken in de 19^e-eeuwse gordel. Toch geraken zij momenteel niet in de groenpolen wegens het ervaren van allerlei drempels.

Het is de taak van Stad Gent om de groenpolen toegankelijk te maken voor alle lagen van de bevolking. Ik merkte echter dat er bij het bestuur in Gent nog geen verband is gelegd tussen groen en armoede. Er is geen beleid uitgewerkt noch een samenwerking tussen diensten om mensen in armoede naar groen te begeleiden. Zowel bij het OCMW als bij de Groendienst is dit een 'missing link'.

Uit gesprekken bleken zowel de Groendienst als het OCMW geïnteresseerd om zich hiervoor te engageren. Ik gaf in hoofdstuk vier op vraag van de Groendienst dan ook enkele handvaten mee, zodat zij een concrete aanpak kunnen uitwerken. De verspreiding van communicatie in achtergestelde wijken is een eerste luik dat uitgewerkt moet worden. Daarnaast moet er ook rekening gehouden worden met de mogelijke drempels. Volgens het armoedebelidsplan van Gent kunnen aanbieders van vrijetijdsactiviteiten bij het OCMW terecht voor advies en ondersteuning wat betreft begeleiding van mensen in armoede. Het OCMW kan het aspect groen integreren in de levensdomeinen, groen heeft namelijk op verschillende levensdomeinen zoals gezondheid en sociale relaties een invloed. Men kan concrete acties uitwerken in het groeiactieplan om mensen in armoede naar groen toe te leiden. Het armoedebelidsplan is uitgeschreven tot 2019, toch is er de mogelijkheid om hier alsnog acties rond uit te werken.

Om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en noden worden de acties in het groeiactieplan namelijk om de twee jaar geëvalueerd, bijgestuurd en aangevuld met nieuwe acties.

Met deze bachelorproef daag ik Stad Gent uit nieuwe structurele samenwerkingen aan te gaan in de strijd tegen armoede en de visie op armoede te verbreden. Ik zorgde ook voor het contact tussen het OCMW en Groendienst. Een samenwerking tussen de twee diensten is een meerwaarde voor het armoedebelid in Gent. Samen kunnen ze zorgen dat mensen in achtergestelde wijken van Gent hun weg vinden naar de groenpolen en kunnen genieten van de positieve effecten van

groen. Ik merkte in het algemeen veel enthousiasme rond het thema, zowel bij de doelgroep als bij maatschappelijk werkers en beleidsmedewerkers waarmee ik sprak. Deze bachelorproef is een aanzet om een beleid uit te werken. Ik geef immers geen advies over hoe we mensen in armoede naar groen kunnen begeleiden. Indien men op dit thema wil verder werken moet er dus verder onderzoek gebeuren naar de drempels van mensen in armoede bij het bezoeken van groene gebieden en hoe deze weggewerkt kunnen worden. Ik zat samen met Joris Beaumon, coördinator armoedebeleid Gent en Liesbet Van Loo, communicatieverantwoordelijke binnen de Groendienst. Zij zijn de twee aanspreekpunten voor de verdere opvolging van dit voorstel.

Referentielijst

1. Persoonlijke communicatie

Akyil, Y. (Kabinetsmedewerker, Kabinet Rudy Coddens, OCMW-voorzitter en schepen van Seniorenbeleid, Werk en Armoedebestrijding)

Beaumont, J. (Diensthoofd OCMW Gent: Staf Beleidsondersteuning SD, Coördinator armoedebeleid Gent).

Buyse, G. (adj. v/d directeur, Pers en Communicatie, Agentschap voor Natuur en Bos).

Charles, J. (Groenpolencoördinator Stad Gent, Groendienst – Departement Publieke Ruimte - Stad Gent).

Coddens, R. (Voorzitter OCMW Gent, schepen van seniorenbeleid, werk, armoedebestrijding).

De knijf, I. (Maatschappelijk werker, emancipatorische Werking /OCMW project: Perfect is saai!)

Dirix, E. (Cel armoedebestrijding Stad Gent).

Flour, J. (Stafmedewerker projecten: Natuurpunt CVN)

Heyens, V. (Agentschap voor Natuur en Bos: Project 'Natuur in je buurt').

Kerner, W. (Maatschappelijk werker, emancipatorische Werking /OCMW project: Perfect is saai!)

Schapmans, M. (Directeur, bruggenbouwer: vakantieparticipatie).

Schauvliege M. (Directeur Groendienst - Departement Publieke Ruimte – Stad Gent).

Van Loo, L. (Communicatieverantwoordelijke - Departement Publieke Ruimte – Stad Gent).

Winten, E.M. (Coördinator en groepswerker: Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw)

2. Referentielijst

Aertsens, J., et al. (2012). *Daarom groen! Waarom u wint bij groen in uw stad of gemeente*. Mol: Vito NV. Geraadpleegd via http://www.inverde.be/content/gids/LITERATUURSTUDIE_GROEN_LOONT_v99_finale%20versie_lo_wres.pdf

Agentschap Binnenlands bestuur. (z.j., a). *Thuis in de stad: Innovatieve stadsprojecten* [Website]. [Website]. Geraadpleegd via <http://www.thuisindestad.be/over-innovatieve-stadsprojecten>

Agentschap Binnenlands bestuur. (z.j., b). *Thuis in de stad: Stadsvernieuwing* <http://www.thuisindestad.be/stadsvernieuwing>

Agentschap Binnenlands bestuur. (z.j., c). *Thuis in de stad: Stedenfonds* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.thuisindestad.be/stedenfonds>

Agentschap Innoveren & Ondernemen. (2016). *Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.vlaio.be/artikel/wat-en-voor-wie>

Agentschap voor Natuur en Bos. (2012a). *'Groen: ' t is goud waard. Wat betekent het Agentschap voor Natuur en Bos voor u?* [Folder]. Geraadpleegd via https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/anb_productenfolder_gemeenten.pdf

Agentschap voor Natuur en Bos. (2012b). *Investeer in groen: winst verzekerd* [Brochure]. Geraadpleegd via http://www.inverde.be/content/gids/NB_1967_brochureISSUU_lowres.pdf

Agentschap voor Natuur en Bos. (2014a). *Natuur in je buurt* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.natuurinjebuurt.be/>

Agentschap voor Natuur en Bos. (2014b). *Ondernemingsplan Agentschap voor Natuur en Bos – 2014: Blik op de toekomst*. Brussel: ANB. Geraadpleegd via https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/anb_op_2014-met-wijziging-p40.pdf

Agentschap voor Natuur en Bos [Website]. (z.j.) Geraadpleegd via <https://www.natuurenbos.be/>

Art. 23 Titel II DE BELGEN EN HUN RECHTEN. GW 17 Februari 1994.

Atelier GROENBLAUW (z.j.) Thema's: *Sociaal-maatschappelijke en economische waarde van groen en blauw: Mensen in groene wijken zijn gemiddeld gezonder en kinderen spelen meer buiten* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.groenblauwenetwerken.com/social/>

Balthazar, T. (2014). *Beleidsnota Openbaar groen: 40 acties voor meer en mooier groen in Gent 2014-2018*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/20141208_PUB_Beleidsnota%20Openbaar%20Groen%202014-2018%20Tom%20Balthazar.pdf

Bogaert, D. (2004). *Natuurbeleid in Vlaanderen. Natuurontwikkeling en draagvlak als vernieuwingen?*, Brussel: Instituut voor Natuurbehoud. Geraadpleegd via <https://data.inbo.be/pureportal/files/279785/166593.pdf>

Bond Beter Leefmilieu. (z.j.). *Thema: Ruimte en natuur: De ruimte geordend* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.bondbeterleefmilieu.be/theme.php/16/visie>

Bosplus. (z.j.). *Recreatieve en sociale doelstellingen* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.bosplus.be/nl/bosbeheer-alg/recreatieve-en-sociale-doelstellingen>

Bosplus. (2015). *Ontspan en wandel: overgewicht bij kinderen 18 procent lager in groene buurten* [Website]. Geraadpleegd via: <http://www.bosplus.be/k/nl/n325/news/view/23068/23747/overgewicht-bij-kinderen-18-lager-in-groene-buurten.html>

Cabe Space. (2005). *Start with the park Creating sustainable urban green spaces in areas of housing growth and renewal*. London: The Tower Building. Geraadpleegd via <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118095356/http://www.cabe.org.uk/files/start-with-the-park.pdf>

Coddens, R. (2014a). *Gent tegen armoede: Armoedebeleidsplan Gent 2014-2019*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via <http://www.ocmwgent.be/assets/documents/Armoedebestrijding/Armoedebeleidsplan%20Gent%20publieksversie.pdf>

Coddens, R. (2014b). *Gent tegen armoede: Armoedebeleidsplan Gent 2014 – 2019: Boek 1: Visie en ambities*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via http://www.ocmwgent.be/assets/documents/Armoedebestrijding/Armoedebeleidsplan_boek%201_visie%20en%20ambities.pdf

Coddens, R. (2014c). *Gent tegen armoede: Armoedebeleidsplan Gent 2014 – 2019: Groeiactieplan. Acties in uitvoering 2016 – 2017*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via http://www.ocmwgent.be/assets/documents/Over%20OCMW%20Gent/Armoedebeleidsplan_groeiactieplan%202014-2015.pdf

De Smet, L. (2014). *Communiceren over de voordelen van natuurontwikkeling: Handvaten voor de initiatiefnemer*. Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Geraadpleegd via https://data.inbo.be/purews/files/8011326/DeSmet_2014_CommunicerenOverDeBatenVanNatuurontwikkeling.pdf

Devlaeminck, R., Vanhulle, A., Van Rompuy, S. (2015). *Draaiboek Groenplan: Richtlijnen bij het opmaken van een lokale groenvisie*. Brussel: Agentschap Natuur en Bos.

de Vries, S., Maas, J., & Kramer, H. (2009). *Effecten van nabije natuur op gezondheid en welzijn: Mogelijke mechanismen achter de relatie tussen groen in de woonomgeving en gezondheid*. Wageningen: Wageningen UR.

Europese Commissie. (2005). *Regionaal beleid: InfoRegio* [Website]. Geraadpleegd via http://ec.europa.eu/regional_policy/nl/policy/what/glossary/a/additionality

iVerde. (2016). *Sociale cohesie. De Groene Stad* [Website]. Geraadpleegd via <http://degroenestad.nl/dossiers/sociale-cohesie/>

Koning Boudewijnstichting. (z.j.). *Samen werken aan een betere samenleving* [Website]. Geraadpleegd via <https://www.kbs-frb.be/nl>

Monsecour, F. (2014). *Reader: Duurzame Ontwikkeling*. Gent: Arteveldehogeschool

Natuurpunt. (z.j.). *Werkgroep Gentbrugse Meersen* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.wgbm.be/>

Pannecoucke, I., Lahaye, W., Vranken, J. (2014). *Federaal Jaarboek 'Armoede in België'* [Persconferentie]. Geraadpleegd via <http://static.tijd.be/upload/armoede-628916.pdf>

Peeters, J. (2010). *Een veerkrachtige samenleving*. Berchem: EPO.

Projectbureau Parkbos. (z.j.). *Parkbos*. [Website] Geraadpleegd via <http://www.parkbos.be/>

Provincie Oost-Vlaanderen. (2016). *Uit voor een prikje voorjaar 2016: wegwijzer naar gratis uitstappen aangeboden door het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen* [Folder]. Geraadpleegd via http://www.oost-vlaanderen.be/public/cultuur_vrijetijd/gratis_aanbod/index.cfm#subtitleN101AB

Reynolds, G. (2015). *How walking in nature changes the brain*. Geraadpleegd via http://well.blogs.nytimes.com/2015/07/22/how-nature-changes-the-brain/?mwrsm=Facebook&_r=1

Ruimtelijke Vlaanderen. (2016). *Ruimtelijke ordening* [Website]. Geraadpleegd via <https://www.ruimtelijkeordering.be/NL/Beleid/Wetgeving/VlaamseCodexRO/VCROT1Inleidend/VCROT1H1Doelstellingenbegrippen>

Stad Gent. (2013a). *Gent in cijfers 2013: Een omgevingsanalyse*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/omgevingsanalyseMETeng_frans.pdf

Stad Gent. (2013b). *Uit in Gent* [Website]. Geraadpleegd via <https://uitin.gent.be/uitpas/wat>

Stad Gent. (2014). *Gent in cijfers 2014: Gent gezien door Gentenaars: Leefbaarheidsonderzoek*. Gent: Stad Gent. Geraadpleegd via https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/GEN_leefbaarheidsonderzoek_WEB.pdf

Stad Gent. (z.j., a). *Bruggen naar Rabot* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/bruggen-naar-rabot/stadsvernieuwing-rabot-blaisantvest>

Stad Gent. (z.j., b). *Buurtmonitor* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.gent.buurtmonitor.be/>

Stad Gent. (z.j., c). *Cijfers in leefstijl: lichaamsbeweging* [Website]. Geraadpleegd via <https://gezonde.stad.gent/gezondheid-cijfers/cijfers-rond-leefstijl/lichaamsbeweging>

Stad Gent. (z.j., d). *Gentbrugse Meersen* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/gentbrugse-meersen>

Stad Gent. (z.j., e). *Gezondheidstoestand van de Gentenaar* [Website]. Geraadpleegd via <https://gezonde.stad.gent/gezondheid-cijfers/gezondheidstoestand-van-de-gentenaar>

Stad Gent. (z.j., f). *Ledeberg leeft* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/ledeberg-leeft/stadsvernieuwing-ledeberg>

Stad Gent (z.j., g). *Natuur en Milieu* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/natuur-milieu/groen-de-stad>

Stad Gent (z.j., h). *Oud vliegveld* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/natuur-milieu/groen-de-stad/grote-parken-en-natuurgebieden/oud-vliegveld>

Stad Gent. (z.j., i). *Over Gent en het stadsbestuur: De Gentse leefbaarheidsmonitor en de praktijk* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/over-gent-en-het-stadsbestuur/de-gentse-leefbaarheidsmonitor-en-de-praktijk>

Stad Gent. (z.j., j). *Parkbos* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/natuur-milieu/groen-de-stad/grote-parken-en-natuurgebieden/parkbos>

Stad Gent. (z.j., k). *Samenleven, Welzijn & Gezondheid* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/samenleven-welzijn-gezondheid>

Stad Gent. (z.j., l). *Stadsvernieuwing Dampoort – Sint-Amandsberg* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/stadsvernieuwing-dampoort-sint-amandsberg>

Stad Gent (z.j., m). *Vinderhoutse bossen* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/natuur-milieu/groen-de-stad/grote-parken-en-natuurgebieden/vinderhoutse-bossen>

Stad Gent. (z.j., n). *Zuurstof voor de Brugse Poort: Stadsvernieuwingproject* [Website]. Geraadpleegd via <https://stad.gent/zuurstof-voor-de-brugse-poort/stadsvernieuwingproject>

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2016a). *Feiten en cijfers aantal armen* [Website]. Geraadpleegd via http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2016b). *Feiten en cijfers gezondheid* [Website]. Geraadpleegd via http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_gezondheid.htm

Steunpunt vakantieparticipatie. (2013a). *Iedereen verdient vakantie* [Website]. Geraadpleegd via <https://www.vakantieparticipatie.be/content/about#.VzdkevmLTIU>

Steunpunt vakantieparticipatie. (2013b). *Dip je vakantie in het groen* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.iedereenverdientvakantie.be/verhaal/dip-je-vakantie-het-groen>

Studiedienst van de Vlaamse Regering. (2015). *Vlaamse armoedemonitor*. Brussel: Josée Lemaître. Geraadpleegd via http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/armoede/armoedeinvlaanderen/Documents/vlaamse_armoedemonitor_2015.pdf

T'Hope vzw. (z.j.). *Verenigingen waar armen het woord nemen- Welzijnsschakels: Wat zijn de dagelijkse gevolgen van een slechte huisvesting?* [Website]. Geraadpleegd via <http://users.telenet.be/thope/armoede/armoede1.htm>

Van Bouchaute, B. (2012). *Gentrificatie als strategie van stadsvernieuwing? Case: Gentse stadsvernieuwing in de 19de eeuwse gordel 2000-2012* (Masterproef, Universiteit Gent). Geraadpleegd via http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/895/162/RUG01-001895162_2012_0001_AC.pdf

Van Bouchaute, B., Timbremont, C., & Pruyt, M. (2013). *Politologie: Politiek en beleid in sociaal perspectief*. Gent: Academie Press.

Vlaamse Milieumaatschappij (2013). *Bebouwde oppervlakte*. MIRA Milieurapport Vlaanderen [Website]. Geraadpleegd via <http://www.milieurapport.be/nl/feitencijfers/milieuthemas/bodem/bodemafdeling/bebouwde-oppervlakte/>

Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en Welzijnszorg vzw. (z.j.). *Armoede in zicht* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.armoede-in-zicht.be/visie/>

Vlaamse overheid departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, afdeling Welzijn en Samenleving (z.j.) *Armoedebestrijding* [Website]. Geraadpleegd via <http://www4.vlaanderen.be/wvg/armoede/armoedeinvlaanderen/Paginas/inhoud.aspx>

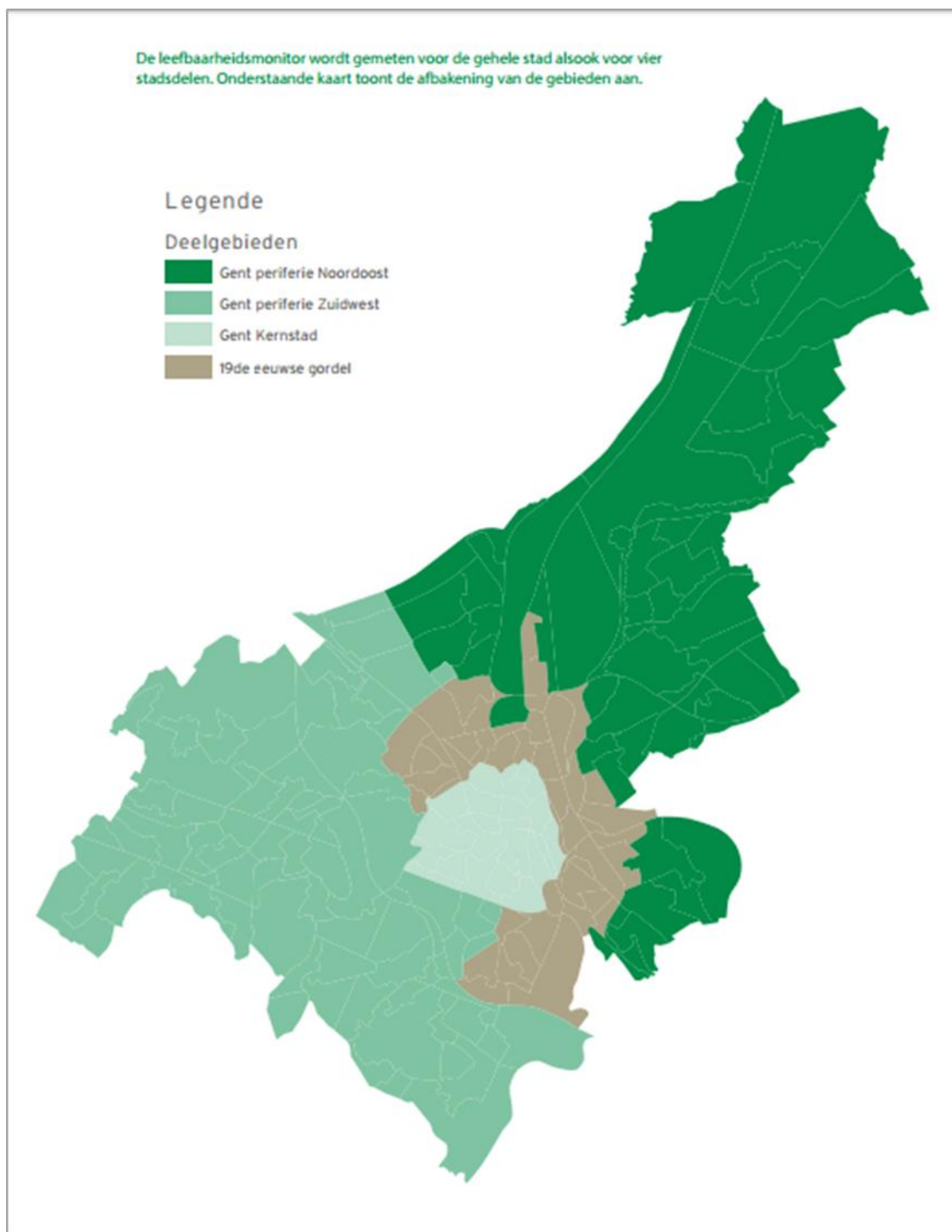
Vlaamse Overheid. (z.j.). *Natura 2000* [Website]. Geraadpleegd via <https://www.natura2000.vlaanderen.be/>

Vlaamse Vereniging voor Geestelijke Gezondheid. (z.j.). *Geestelijk gezond Vlaanderen* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.geestelijkgezondvlaanderen.be/depressie>

Wageningen UR. (2015). *Wageningen UR werkt aan beter benutten van kennis over 'baten' stedelijk groen voor gezondheid en welzijn*. [Website]. Geraadpleegd via <http://www.wageningenur.nl/nl/nieuws/Wageningen-UR-werkt-aan-beter-benutten-van-kennis-over-baten-stedelijk-groen-voor-gezondheid-en-welzijn.htm>

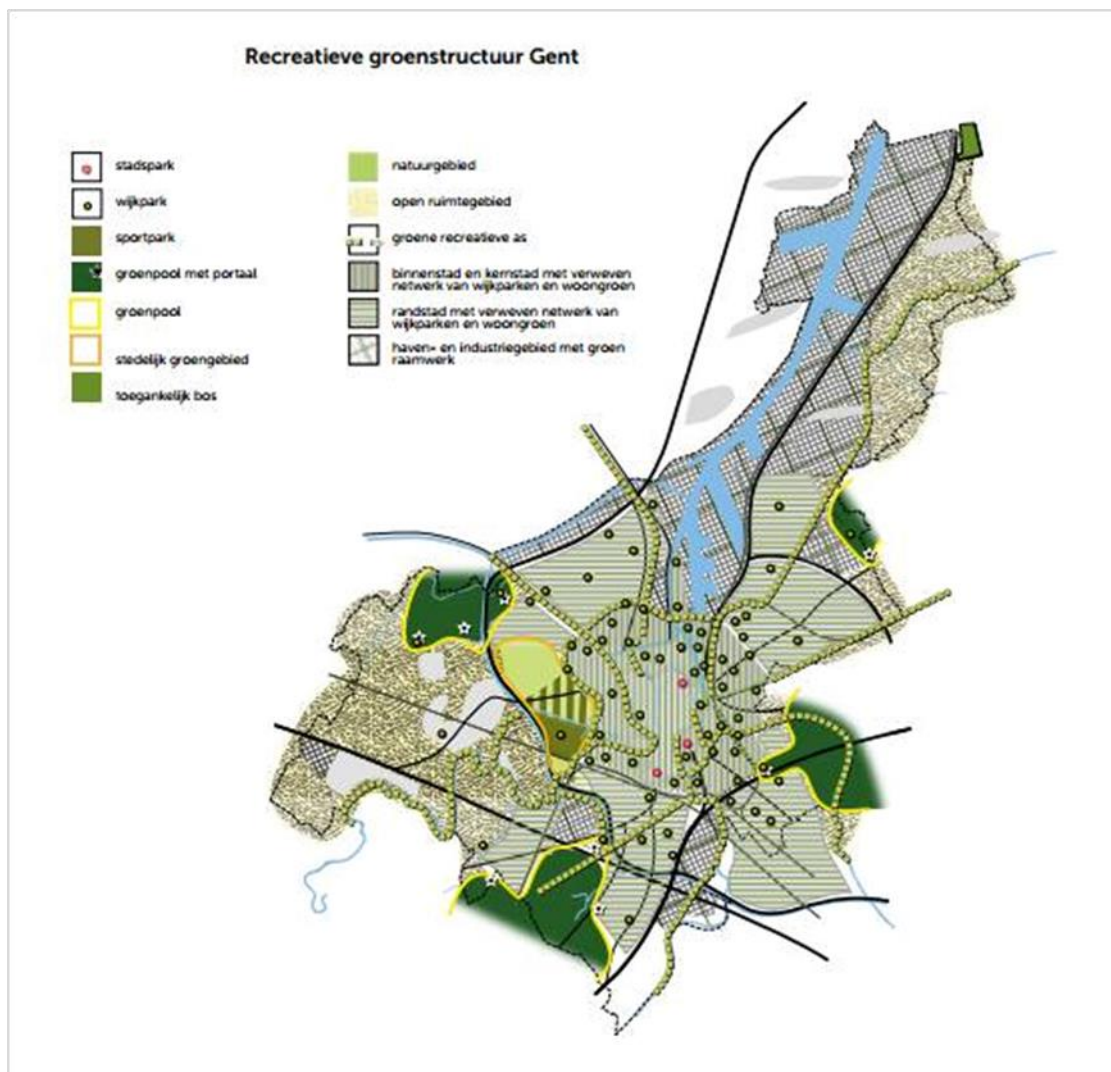
Bijlage

Bijlage 1: Deelgebieden leefbaarheidsmonitor Gent

Bron: *Stad Gent. (z.j., i).*

Bijlage 2: Recreatieve groenstructuur Gent

Bron: *Stad Gent. (2013a).*

Bijlage 3: Wandeling met het buurtcentrum in de Gentbrugse Meersen

